

פרשת "וישב"

מתוך 'ליקוטי שמואל'

מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

פרשת וישב

איזהו עשיר השמח בחלקו (הרב שלמה הלוי)

המפגש בין יעקב לעשיו והדברים בניהם, מלמדים המון על אופיו של כל אחד מהאחים התאומים שאינם זהים כלל ועיקר. עשיו אמר ליעקב שהציע לו מנחה: "אחי יש לי רב ואילו יעקב אמר "יש לי כל" האם יש הבדל ביניהם ?

התשובה היא ההבדל הוא במאמר חז"ל: "איזהו עשיר השמח בחלקו" (אבות א, ד) כי מדת הצדיק להסתפק במועט ומה שיש לו מספיק לו, ואינו מבקש יותר ממה שצריך לעצמו, לכן אמר יעקב "יש לי כל". אבל עשיו הרשע קיים את מאמר חז"ל (מדרש רבה קהלת סדר א): שאין אדם מת וחצי תאוותו בידו, אף פעם לא מרוצה, על כן אמר "יש לי רב" דהיינו יש לי הרבה אבל תמיד אני מרגיש שעדיין חסר לי ...

משל למה הדבר דומה: היה מלך אחד שבנה במרכז העיר ארמון נהדר מרהיב עין ביופיו, סביבו נטע גן נפלא עצי פרי, שושנים ופרחים, וריח לו כלבנון, קבע בו המלך שלט קטן, וחרט עליו: "הארמון והגן האלה יינתנו במתנה על ידי המלך ירום הודו לאדם השמח בחלקו". עברו כמה בני אדם וראו את הארמון ואת השלט שעליו, וכל אחד חשב לעצמו בוודאי שאני לא האיש המתאים לארמון שכזה כי מי שיש לו מנה רוצה מאתים, ואינו שמח בחלקו. והנה עבר שם איש עשיר ונכבד, שזוכה לעושר וכבוד ולמשפחה מפוארת, והוא מדושן עונג, ומאושר בכל ענייניו והשלט קרץ לו, אמר בלבו, הלא אין אדם השמח בחלקו כמוני... וכל הטוב בעולם נוצר הרי בשבילי, נטל רשות ונכנס אל המלך, פנה אליו ואמר הנה חנני ה' ויש לי כל טוב, ואני שמח בחלקי, ועל המלך לקיים את מאמר התורה (דברים כג, כד): "מוצא שפתיך תשמור ועשית .. חושבני שהארמון והגן אשר סביבו מגיעים לי.

התפרץ המלך בצחוק ואמר לו: שוטה שבעולם, אם אתה שמח בחלקך, כאשר דיברת, למה לטשת עין על ארמוני והגן שסביבו, הלא די לך במה שיש לך ? ...! יצא האיש בבושת פנים וברח אל מקומו ...

פעמים רבות אנו לוטשים עיניים אל ממון זולתנו האם השכלנו להבין כי בממונו נחבאים גם דברים לא נעימים שלא היינו מוכנים לקבלם בעד כל הון שבעולם ?!

הבה נודה לה ' על מה שנתן לנו ולא נחפש לעצמינו צרות של אחרים...

שבת שלום ומבורך

וישב (בראשית לז-מ) (הרב משה גריליק)

השליחות ש(לא) נכשלה

אנו נפליג היום הרחק מפרשתנו, כדי להוסיף לה ממד של הבנה. אנו נספר על כישלונה החרוץ של פגישה פוליטית רמת דרג, אשר עם מות גיבוריה, נהפכה לסיפור הצלחה. בכך, דומה היא לפרשתנו, על הגלוי והנסתר שבה.

שני אישים מיוחדים במינם, נפגשו באחת מתחנות חייהם ויצרו מצב חדש. אישים אלה: אוליבר קרומוול [1599-1658] ורבי מנשה בן ישראל [1657-1664]. קרומוול, היה מנהיגה המזהיר של המהפכה הפוריטנית בבריטניה, ששאבה את השראתה מן התנ"ך. רבי מנשה בן ישראל, בן האנוסים מפורטוגל, היה רבה של אמסטרדם. הראשון – מצביא נועז, שכל אחד מחייליו נשא בתרמילו את ספר התנ"ך, וממנו אימץ לעצמו את שמות גיבוריו. השני – רב מכובד רחב אופקים, השולט ב-14 שפות, סופר פורה, מוציא לאור ודיפלומט לעת מצוא, מקובל על מלכי אירופה, ונערץ על ידי אינטלקטואלים נוצרים בארצות רבות.

מאורעות התקופה הסוערת, הן שזימנו יחד את ה"לורד פרוטקטור" בלונדון עם הרב של אמסטרדם. אירופה היהודית בוססה בדם. הקנאות הקתולית הדליקה מדורות של "אוטו-דה-פה" בספרד ובפורטוגל. פליטים רבים הגיעו אל קהילות החופש באמסטרדם, ליבורנו והמבורג. במזרח אירופה השתוללו כנופיות הקוזקים של חמילניצקי, וזרעו הרג בקהילות פולין ואוקראינה. גם משם נמלטו אלפים רבים אל המערב. רבי מנשה בן ישראל חיפש אחר "מרחב מחיה" חדש לשיקום העקורים. באנגליה של קרומוול נשבה רוח של סובלנות, למרות הנוקשות הדתית. רק לאחר גישושים רבים הגיש, בשנת 1665, את בקשתו בפני הפרלמנט בלונדון, לבטל רשמית את צו הגירוש שהוצא נגד היהודים בשנת 1296. והנה, למרות אהדתו המעשית של קרומוול (על שולחנו סעד רבי מנשה לפחות פעם אחת); על אף שלטונו האבסולוטי ורצונו הכן, לא הצליח להעביר החלטה חיובית בפרלמנט בנידון. הדעות הקדומות והפחדים העמומים מן היהודים, גברו על דרישתו של "הלורד פרוטקטור". ההחלטה החיובית לא התקבלה. אולם, בכל זאת, התקבצו יהודים בלונדון והתארגנו לקהילה. השלטונות העלימו עין. היהודים הסתפקו בכך. אך לא רבי מנשה בן ישראל. הוא רצה – "הצהרת זכויות". הוא חלם על גושפנקה רשמית, מחייבת. אבל למרות כל מאמצי השכנוע – היא לא ניתנה. רבי מנשה בן ישראל שב, מלא אכזבה להולנד. שם נפטר בלב שבור, תוך תחושת כישלון שליחות חייו.

עתה מתחיל החלק המעניין של הסיפור. רשות הדיבור לפרופ' ססיל רות: "לאחר מותו של "הלורד פרוטקטור" ב-1658... באה תקופה של מלחמה כללית. עד שיום אחד, ב-1666, עלה צ'רלס סטיוארט בחוף דובר. הנסיגה מן המשטר הקודם הייתה מלאה. כל תחיקת העבר בת עשרים השנים, בוטלה כמעט ללא הותיר שריד. היה מקום

לחשוב שהיתר הישיבה ליהודים, שניתן להם על ידי מי שכונה עתה "המשתלט הנתעב", גם הוא יבוטל. אולם קרה הדבר המפליא והמפתיע: זכות הישיבה לא בוטלה.

כאשר אנו משקיפים אחורה, לעבר שלש מאות השנים המפרידות בינינו, ובין הזמן ההוא, אפשר להבין את התופעה הזאת. הסיבה היא ממש אותו הדבר, שמישהו ראה בו את כישלוננו. הוא התאכזב עמוקות מכך... שלא השיג שום מסמך רשמי בכתב, המתיר ליהודים את הכניסה. אך, אילו נשאר בחיים, בוודאי היה נוכח לדעת, שהודות לדרכי ההשגחה הנסתרות ולאופיים התמוה של האנגלים, היה זה דווקא לטובת העניין, שכך נתגלגלו הדברים, ולא אחרת. ביסודן - הצליחו פעולותיו יותר מששערה. אילו הייתה רשות הישיבה נקבעת רשמית, אין כמעט ספק שהייתה מתבטלת אוטומטית, עם החזרתה של המלוכה, ואז היה נשקף ליהודי אנגליה גירוש חדש. אולם, כיוון, שלא הייתה כל פעולת תחיקה פרלמנטרית, לא היה מה לבטל. ההסדר של קרומול נשאר בעינו גם להבא, פשוט משום שהיה כל כך מקרי, כל כך גמיש ובלתי נתפש, עד שאי אפשר היה לרכז עליו התקפה" (ס. רות – מנשה בן ישראל, עמ' 86).

ובכן, אפיזודה מסך המאורעות ההיסטוריים. טיפה אחת מאוקיינוס ההתרחשויות בעולם. אך, כמו בתא החיים הזעיר ביותר, הצופן בחובו את כל המתגלה בחיים עצמם, כך אצורים בסיפור זה קווי האופי היסודיים, המציינים כל מאורע כקטן וכגדול. זהו סיפור לדוגמא על שאיפות (כנות וטובות), על מאוויים אישיים ולאומיים, על מאבק וכישלון. במיוחד הוא אב-טיפוס, המדגיש את אפשריות פעולתו של האדם ואת מגבלותיו. את מעשיו הגדולים, כוחו היוצר, ועם זאת חוסר שליטתו, במיוחד אי שליטתו על תוצאות מעשיו לאחר זמן.

ועיקר העיקרים, כדברי פרופ' ססיל רות, חשים בו היטב, בנעלם מאחורי הפרגוד, האורג מן המאורעות השונים והמנוגדים את מסכת תוכנותיו הוא, בין אם התכוון להן האדם הניצב במרכז האירועים, ובין אם לא. בין אם יכול אדם זה בעצמו לבצען, ובין אם הן מעבר לכוחותיו.

כאן נקודת המגע בין סיפורנו לעלילות פרשת השבוע שלנו. זהו הקשר הסמוי בין רבי מנשה בן ישראל, לבין בני יעקב המוכרים את יוסף מצרימה. במסקנת הדברים, שלעיל, טמון הקשר הפנימי, המעניק לשני המאורעות – המרוחקים כל כך באופי בזמן – את אותה משמעות. שכן, גם בסיפור מקראי זה, פעלו הגיבורים בהתאם לשאיפותיהם ולרצונותיהם. אך, תוצאות פעולתם היו שונות בתכלית. הם רצו להפר במכירתם את חלומות המלכות של יוסף ("נראה מה יהיו חלומותיו" – בראשית ל"ז כ', פרשת השבוע), ובכך, הושיבו אותו על כיסא המלכות. ההשגחה העליונה השתמשה דווקא בהם, כדי להשלים את תכניתה.

הניחן בנשימה היסטורית ארוכה, המסוגל להתבונן במאורעות בפרספקטיבה רחבה, יראה כיצד צאצאי אותו יוסף היו, למעשה, גם מלכים בארץ ישראל עצמה – בשכם. אותה שכם, בה נמכר יוסף כדי למנוע ממנו את המלכות. כך נושבת משני המעשים השונים אמת אחת. אמת, שהיא תוכן התנ"ך ובשורתו. אמת, הקורנת מסיפורי מקרא רבים; אמת, המבצבצת מכל מאורע היסטורי. ומבחין בה – מי שכלי החישה שלו רגישים. זו האמת, אותה ביטא בבהירות רבה ובפסוקים מרשימים, הנביא ישעיהו: "מגיד מראשית אחרית, ומקדם אשר לא נעשו, אומר: עצתי תקום וכל חפצי אעשה" (מו, י).

"מי פעל ועשה? קורא הדורות מראש, אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא" (מא, ד).

המסתכל השטחי, מסיק מהבחנה זו בהיסטוריה, כי לפניו מופיע הפטליזם, הוא כורך תפישה זו עם ההשלמה הפסיבית עם גורל כפוי, הנוטלים את טעם העשייה האנושית, את רצון הפעולה והעשייה. אם כך הוא, אם המאורעות גזורים מראש, אין טעם לפעולה, למאבק, לרצון ולמאמץ לתקן ולשפר את העולם. הלא "הכל צפוי" ואין כל אפשרות לשנות – יאמר הפטליסט תוך תחושת אין אונים.

לא כך הוא בעיני המקרא ופרשניו הקלאסיים. בעיניהם, דווקא לאור אמת זו, יש ערך עצום לכל פעולה ומפעל אנושי. על האדם לחוש כלפיהם יותר אחריות. ועם הידיעה "שרצון ה' מתקיים על כל פנים" (כמאמר הרמח"ל), ברור לו "שהרשות נתונה". שכל פעולות האדם במישור האישי, הלאומי וגם הבינלאומי, הן שעות מבחן לאדם שבו. באמצעותן הוא מעצב, תוך חירות מוחלטת, את אישיותו לטוב או לרע. לא את תוצאות האירועים.

רבי מנשה בן ישראל, בכישלונו המעשי, עמד במבחן הממשי של הפעולה הנאצלת למען עמו. כל אהבת ישראל שלו מתבטאת במסירות הנפש, שהשקיע בשליחות הדיפלומטית ש"נכשלה". הוא זכה.

בני יעקב, אכן, לא הצליחו למנוע את כוונת ההשגחה העליונה. יוסף היה למלך, דווקא, בסיוע מכירתם. אולם, המעשה נזקף לחובתם. כי מן הבחינה האישית היה בו כתרם. כוונתם לא הייתה להגשים את חלומות המלכות, כי אם להפר אותם, בניגוד לרצון ההשגחה. ואת האדם דנים ומודדים על פי הכוונה שבמעשיו, ולא על פי התוצאות שהושגו בפועל, כי אלו אינם בשליטתו כלל. כפי שראינו בשני המקרים שהובאו במאמר זה.

הזקנה שבכתה על יוסף (גד שכטמן)

"נהג, תכבה בבקשה את הרדיו", ביקש הבדואי מנהג המונית הלונדוני שאסף אותו משדה התעופה. "מפריעים לך השירים?", התעניין הנהג. הבדואי הסביר: "לפי הדת שלי אסור לשמוע מוזיקה, כי בזמן הנביא מוחמד לא הייתה מוזיקה פרועה וסוערת כמו היום". נהג המונית כיבה את הרדיו ועצר את הרכב בצד. "אני לא מסיע אותך!", הודיע לנוסע. "למה?", נדהם הבדואי. "כי בזמן הנביא מוחמד לא היו מוניות", האט הנהג בלגלוג, "אז לך תחכה לגמל"...

אחת הפרשיות הקשות להבנה בתורה, היא פרשת מכירת יוסף. החל בהוצאת דיבתם של אחיו רעה, בחלומות שהוא חולם ומתעקש לספר לאחיו, שנאת השבטים ליוסף, עד למכירה שמסתיימת באקורדים צורמים, לפחות מבחינה רגשית. לפני שנסביר חלק קטן ממה שקרה שם, סיפור קטן. בטח לא תתנגדו לקרוא:

אישה כפרית תמימה הקפידה להתפלל כל שבת את תפילות השבת בבית הכנסת. בעזרת הנשים, כמובן. בשבת פרשת וישב, עקבה אחרי הקורא בתורה על מכירת יוסף על ידי אחיו. בכי רב בכתה הזקנה על צערו של יוסף האומלל, אף מתחה ביקורת על השבטים שככה עשו לאחיהם הקטון. לשנה הבאה שוב שמעה מעזרת הנשים שיוסף הולך לראות את שלום אחיו, הם מתכננים להמיתו והוא לא בורח. "אין לו שכל ללמוד מה קרה לו שנה שעברה?", זעמה הכפרית על יוסף חסר הזהירות, "שימכרו אותו. מגיע לו! שילמד לקח אחת ולתמיד"...

אנחנו מגחכים על בורותה של האישה, הרי הסיפור חוזר על עצמו בכל שנה. מה שנשאר לנו להבין: מה אנחנו יכולים ללמוד ממעשה יוסף?

לקחים רבים נכתבו לדורות מפרשה זו, אך אחד העיקריים שבהם הוא הנושא שלנו הפעם. חז"ל התייחסו לדורות שלפניהם בחרדת קודש, למדו מכל מעשה שלהם, ביארו כל תנועה וניד עפעף. עבורם היו הראשונים כסמל ודוגמה לאנשים גדולים הנותנים הדרכה רבתי לחיים. במילים קצרות ננסה לשפוך אור על פרשת יוסף ואחיו ממש על קצה המזלג: השבטים הקדושים ידעו שלאברהם אבינו היו שני בנים – יצחק וישמעאל, ישמעאל נדחה החוצה ויצחק היה ממשיך דרכו של אברהם. אותו הדבר קרה גם אצל יצחק – עשו נדחה החוצה ויעקב נבחר לממשיך הדרך. פחדו השבטים שיוסף, שזוכה כעת לחיבה מועדפת מאביהם - שעשה לו כתונת פסים מיוחדת ולימדו את התורה שקיבל משם ועבר - הוא יהיה ממשיך השושלת היהודית והם יידחו מחוץ לה. שהרי הוא הולך להוציא את דיבתם רעה באוזניו, טוען שאינם מקיימים את ההלכות כנדרש. ואם לרודף אחר חברו להורגו, קיים הדין של "הבא להורגך השכם להורגו", באחד שרוצה להחטיא את חברו – על אחת כמה וכמה שיש להורגו, שהרי גדול המחטיאו יותר מן ההורגו. חלומותיו של יוסף ביססו את חשדותיהם בו ("המלוך תמלוך עלינו") והפכו לעובדה מוגמרת, לא נותרה בידם

ברירה אלא להורגו. כאן נכנס יהודה לתמונה ומציע פתרון טוב יותר: כאשר זמם לעשות לנו – לדחות אותנו מעם ישראל, כך נעשה לו. נמכור אותו לעבד למצרים. לא נחטא בהריגתו, אבל בעיקר נוכל להימנות בלא חשש על עם ישראל בלא שנירדף על ידו.

לדעת חלק מהמפרשים כל זה יכל להימנע לו היה יוסף מסביר לאחיו שאינו מתכוון לכל מה שממנו פחדו, וכל מה שהלך לספר באוזני יעקב על דיבתם, היה זה אך ורק כדי שיעקב יוכיח אותם וישפרו את מעשיהם. אבל השבטים לא הסכימו לדבר עם יוסף "ולא יכלו דברו לשלום", באין תקשורת – אין אפשרות להעביר מסרים.

"אם ראשונים כמלאכים אנחנו כבני אדם", מסביר החיד"א שיהודי שמתייחס אל דמותם של הראשונים שהיו לפניו כמלאכים, הרי זה סימן שהוא "בן אדם".

אין בידינו כלים להבין לעומק את מעשה יוסף והשבטים. בוודאי שלא למתוח ביקורת. גם משום שלא למדנו את פרטי המעשה כולו כפי שמופיעים הם במדרשי חז"ל ובתלמוד, אך גם ובעיקר משום שרחוקים אנו מאוד מהבנת מניעיהם של הדורות שקדמו לנו. אם נביט על מה שהיה בימי קדם ונפרש זאת בשפה של ימינו, הרי אנו כאותו בדואי שלא רצה מוזיקה אבל כן נסע במונית. מה שנותר לנו זה "לדבר" עם מפרשי התנ"ך שמבארים, כל אחד לפי דרכו, את הפרשה הקשה הזו, או אז נבין כמה אנחנו עדיין רחוקים.

וישב יעקב בארץ מגורי אביו (לז,א) (הרב מ. בראנדר)

רש"י ביקש יעקב לישב בשלוח קפץ עליו רוגזו של יוסף, צדיקים מבקשים לישב בשלוח אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשים לישב בשלוח בעוה"ז שגם כשקפץ עליו ענין רוגזו של יוסף היה מונע עצמו מהרוגז וישוב בשלוח.

ונראה לפי מה שמפרש רש"י "לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב שבאמת כבר אין להם שייכות לכל ענין של התאוות שכבר נתגברו על זה. וא"כ במה יקיימו הצדיקים את מצוות לא תעשה?

אלא זה מה שאנו רואים כאן שמביא להם הקב"ה ניסיון של מידת הרוגז, וע"י שעומדים בניסיון זה מקבלים הם שכר על קיום מצוות לא תעשה.

מאיגרא רמה לבירא עמיקתא - ולהיפך (לז,א) (הרב שלום יוסף ברבי)

פרשת וישב (שבוי) -בירא עמיקתא ואיגרא רמה- (חגיגה ה:)

רואים אנו בפרשתנו מוטיב החוזר על עצמו כמה וכמה פעמים והוא: 'מבירא עמיקתא לאיגרא רמה' וכן להיפך.

יוסף - בתחילה יוסף הצדיק מועדף על פני אחיו ומקבל כתונת פסים מאביו בעוד שהאחים מקבלים כותונת פשוטות. בנוסף, בחלומותיו המיוחדים מוצג הוא כמלך ואחיו כעבדים המשתחוים לפניו. נראה שיוסף מקבל מעמד של מיוחד ומעולה מן השאר אך לפתע הכל מתהפך. כשהולך יוסף לשאול בשלום אחיו, מטכסים האחים עצה אחת להמיתו ומחליטים בסופו של דבר להשליכו לבור. לאחר מכן נמכר יוסף לסוחרים ישמעאלים ומדינים עד שמגיע למצרים לביתו של פוטיפר שר הטבחים. שוב פעם ממשרת פשוט ועלוב יוסף הופך להיות האחראי הראשי בבית פוטיפר וכל מהלך קטן וגדול שנעשה בבית השר, עובר תחת ידו של יוסף. נראה שיוסף הגיע לנחלה. אך כידוע קורה המקרה עם אשת פוטיפר ויוסף הצדיק מושלך שוב פעם לבור על לא עוול בכפיו. מאיגרא רמה.... בבית הסוהר מקבל יוסף את ברכת ה' ובכל עיסוקו, ה' מצליח בידו.

יעקב - לאחר התלאות המרובות שעברו על יעקב ברוב שנותיו, מבקש הוא לשבת בשלווה וברוגע וליהנות מברכת אביו. ובאמת "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען" מפרשים, שתיקן יעקב את מצוות כיבוד ההורים ומצוות ישוב הארץ, זמן מושלם למנוחה ולנחלה. והנה קפץ עליו רוגזו של יוסף ברגע אחד התהפך מזלו ובנו האהוב נאכל ע"י חיה רעה, והישיבה שחשב לשבת בנחלתו הפכה לישיבה של אבל מספד ובכי.

האחים - באותה התקופה אחי יוסף תפסו פיקוד על רכוש אביהם והיו רועים את הצאן הרב שהיה ברשותם. רק שנבין כמה צאן היה בידם אם 11 אחים ועבדיהם המרובים היו צריכים לרעותו, כמות עצומה של צאן ובקר. מבחינה כלכלית, האחים הגיעו למעלה רמה והפכו להיות כמו מלכים הכל היה פרוש לפנייהם, כוחם הרוחני והגופני ועושרם הרב והעצום. והנה בא יוסף ומוריד מעליהם את ברכת המלכות ע"י זה שמספר להם חלום שבו הם משתחוים לפניו וכורעים ברך בפניו וזהו חלום קשה המצית בתוכם שנאה לנער האהוב והמוצלח שהקטין והחליש את מעמדם הרם. אך כאשר דרכיהם מצטלבות במרעה, מתכננים הם להורגו ובסופו של דבר משליכים אותו לבור ומוכרים אותו לעבד, לאורחת ישמעאלים המשוטטת במקום. ושוב ידם חוזרת להיות על העליונה.

השרים - שר המשקים ושר האופים יסכמו את המוטיב החוזר על עצמו, אחד לטובה ואחד לרעה. שר המשקים האחראי על כל מה שקשור לשתייה וליין בארמון פרעה, (ער, פה - ערני לכל מה שנכנס לפיו) מקבל עונש על חוסר תשומת הלב למשקה פגום המוגש למלך. מיד המלך מצווה להשליכו לבית הסוהר בכדי לדעת מה יעשה לו. וכן שר האופים האחראי על מיני המאפה שבארמון חוטא בחטא דומה ומקבל עונש דומה. שניהם נמצאים כרגע בתחתית לאחר שהיו במעלה מאוד מכובדת. לילה אחד שניהם חולמים חלום המטריד את מנוחתם ונער עברי בשם יוסף פותר להם את חלומם לפי חכמתו ורוח קדשו. לשר המשקים הוא פותר לטובה ("ויספר"-שמומלץ לספור כסף לפותר החלומות מסכת ברכות נו. בר הדיה אביי ורבא) ולשר האופים ("ויאמר"- אמירה לא מספיקה, כדאי לספור כסף). לרעה, למוות.

הלימוד: לכל אדם בחיים תקופה טובה ופחות טובה ולפי התקופה וטיבה, כך גם תחושת האדם והרגשתו. פעמים שתקופה לא טובה גורמת לאדם לחוש ייאוש וצער ולהרגיש שאין עליו ברכה ח"ו. ברגעים אלו צריכים אנו להיזכר בפרשתנו ולראות איך דברים קשים שעברו על אבותינו הסתיימו והפכו לטובים ומועילים בעבורם ואפילו בעבורנו. וכן לזכור תמיד שהקב"ה מארגן את עולמנו לטובתנו וגם אם נראה שקשה ומעיק צריכים אנו להביט השמימה ולומר "תודה רבה" על הכל, מפני שבסופו של יום, אנו נגלה שהגענו לבור ולאפלה, בכדי למלוך ולהאיר על העולם. ופעמים שמחכה לנו משהו טוב מעבר לפינה, אך בכדי להכין את הכלי שיקבל את הטוב, צריכים אנו לעבור דרך מסוימת שפעמים אינה קלה. וכן יש לדעת שצריכים אנו התגברות עצומה על תחושות אלו משום שבתוכנו קיימת תכונה מוזרה הגורמת לרע להראות ארוך וקשה ולטוב להראות קצר ומוכן מאליו. למרות שבפועל, הטוב נמשך זמן יותר מהרע. אנו מוכרחים להיות מודעים וללמוד לשמוח ולשמח את עצמנו בטוב הקיים בנו ואם לא בנו אז במשפחתנו ואם לא במשפחתנו אז בחברנו ואם בא לחברנו אז בעולמנו.

וכך אנו צריכים לפעול: לקצר במחשבתנו את התקופה הרעה וליהנות להודות ולשמוח בתקופה הטובה. איך עושים את זה? פשוט וקל ע"י התובנה שכל מה שנעשה לנו נעשה ע"י הקב"ה, שהוא אוהב ודואג לנו יותר מכל. ולזכור, שגם מבירא עמיקתא כמזלו של יוסף הצדיק, ניתן להגיע ב"ה לאגרא רמה ולמלוך על ארץ שלמה.

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען (לז,א) (הרב יוסף זילברפרב)

רש"י: ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה, אמר הקדוש ברוך הוא: לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה!.

באיזה שהוא מקום התרגלנו למחזור קריאת פרשיות התורה. "הסיפורים" ידועים, "הסוף" ידוע. מסופר על כפרי שקבע משכנו בעיר הגדולה וזכה סוף סוף לשמוע את קריאת התורה בשבתות. כשהגיעו לפרשה זו, עקב אחר עלילותיו של יוסף בנשימה עצורה. כשאחיו התנכלו לו להמיתו, והוא הלך והתקרב אליהם. לחש אותו כפרי בהתרגשות: "יוסף, יוסף! אל תלך, אל תתקרב, שא רגלך וברח!" אבל, אבוי, יוסף לא שמע לעצתו והמשיך בדרכו, נלכד והורד אל הבור. נמכר לישמעאלים, ונעלם בעננת אבק לכוון מצרים. כעבור שנה שב הקורא לקרא בפרשה. שוב יורד יוסף לשכם והולך לדותן, אל אחיו המתנכלים להמיתו! הפעם ישב הכפרי נוקשה וסינן מבעד לשפתיו הקפוצות: "הפעם לא ארחם עליך! בשנה שעברה עשו לך אותו "תרגיל" ועדיין לא למדת לקח!"...

בסיפור זה יש מהאמת העצובה. אנו קוראים בפרשיות התורה כמו שינון וחזרה גרידא, בעוד שמחזור קריאת התורה צריך להיות עבורנו כסיבוב המקדחה ההולכת ומעמיקה בכל סיבוב!

אומות העולם מונות ל"חמה" וישראל לחודשי "הלבנה". סיבוב החמה קרוי שנה, מלשון שינון וחזרה. אבל היקף הלבנה קרוי חודש, מלשון התחדשות מתמדת. היו מגדולי ישראל שבכל שנה למדו את פרשת השבוע עם מפרש אחר. אחד המפרשים מבאר את הנאמר "ויוסיפו עוד שנוא" – ראשי תיבות עשו! הכוונה היא שהשבטים ידעו שלאברהם אבינו היו שני בנים. אחד מהם נבחר, והשני נדחה שיצא ממנו פרא אדם, ידו בכל ויד כל בו. ידעו השבטים שליצחק אבינו – סבם, היו שני בנים תאומים, האחד קיבל את ברכת אביו שכללה גם את ברכת סבו "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך", והשני נדחה, ויצא ממנו איש יודע ציד איש שדה. עתה, חששו ש"ההיסטוריה חוזרת על עצמה". שנים עשר בנים ליעקב, כולם אהובים, כולם ברורים, כולם עושים באימה וביראה רצון קונם. יוסף מביא את דיבתנו רעה, קונה את לב אבינו ומרחיקו מאתנו וחולם חלומות מלוכה. הוא חותר לקחת את הברכות, שנהיה דחויים כישמעאל וכעשיו והוא יהיה לאב הרביעי. לכך לא הסכימו, כנגד זה התקוממו בכל ישותם. בעינינו זה נראה תמוה – אנו מבינים את הדין שמחללים שבת בעבור הצלת חיי הגוף, אך אין אנו מודעים שמחללים שבת גם כדי להציל רוחניות של יהודי כדי להצילו מצפרנו השמד, והרי דין הוא הנלמד מקל וחומר: אם על חיי שעה מחללים, על חיי נצח לא כל שכן!!

מעשה ברב של עיירה קטנה שהגיע לביקור אצל החפץ חיים זצ"ל. חקרו החפץ חיים, ונודע לו שהמקווה באותה עיירה סגורה מזה חודשיים – הקיר התמוטט ואין כסף לתקנו. "יש שם עשירים", אמר הרב, "אבל אין לי השפעה עליהם. ממשכורת הדלה לא אוכל לבנות את הקיר", הצטדק. "אז מה ביכולתי לעשות?" ... "מה ביכולתך לעשות?" תמה החפץ חיים – "להתעלף הרי אתה יכול!!!" ... עלינו לאמץ את השקפתם של השבטים הקדושים שהרוחניות היא חזות הכל. לו היינו רואים הידרדרות רוחנית כחולי הגוף, הלא מזדעזעים היינו ממראה עינינו ולא היינו יכולים לישון בלילות.

חנוכה בפתח, ימי האורה, ימים בהם מעלים אנו את אור הנרות הזוהר, אור המצוות והאמונה. מובא במדרש ש"חושך – זו מלכות יוון" ואת החושך מגרשים בנרות החנוכה – "אורה" – זו תורה, "כי נר מצוה ותורה אור". את הנרות מדליקים אנו בחלון, מאותתים לרחוב: "כאן מאיר האור", אות ורמז למהפכה הרוחנית של החשמונאים – לגירוש החושך של השחיתות והכפירה. אבל חכמים הנחו אותנו כיצד לעשות זאת: בהדרגה, צעד אחר צעד – מוסיף והולך, עוד נר ועוד נר!

כך מצינו שפעל ראובן כשביקש להציל את יוסף. לא דרש לשחררו מיד. לעזבו ולהניחו לנפשו. לא היו שומעים לו. מה עשה, הציע שלא ישפכו דם בידיים, שישליכו אותו לבור שורץ נחשים, שיניחוהו שם למות מעצמו. לאחר מכן, חשב לשוב אל הבור ולחלצו. ולמעשה הכין את הקרקע להצעת יהודה למכרו לישמעאלים, להצלתו. זו הדרך היחידה למהפך המיוחל – המהפך הרוחני. עלינו להדליק את האור, להצית את הלהבה, וכבר נאמר בתהילים: "מאווי תחכמני", נלמד מהיצר הרע – "בכל יום ויום יצרו של אדם מתגבר עליו ומבקש להמיתו". רצונו של היצר הרע הוא לאבדנו מכל וכל, אך בפועל הוא נוגס

נתחים נתחים – "היום אומר לו עשה כך ומחר עשה כך, עד שאומר לו לך עבוד עבודה זרה, ועובד".

נפעל גם אנו כך ובמיוחד בימי החנוכה, עוד התחזקות באמונה ועוד התחזקות בקיום מצוות עד שנעמיד עצמנו על בסיס איתן!..

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען (לז,א) (רוני גולדברגר)

נאמר ברש"י: בקש יעקב בשלוה, קפץ עליו רגזו של יוסף. מה פשר הלשון "קפץ עליו רגזו של יוסף", הלא "קפיצה" היא לשון דילוג וזריזות, ומה ענינה לכאן? אומר רבי מרדכי דרוקר בספר "תכלת מרדכי": יעקב השתוקק והתאוה "לישב בשלוה", דהיינו לזכות ליום שבו "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה" (עובדיה א, כא), שאז לא יהיה עוד שעבוד מלכויות ויוכלו ישראל לעבוד את ה' בשלוה ובנחת. וכך כתב הרמב"ם בסוף הלכות מלכים (פרק יב הלכה ד): "לא נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא".

אולם יש סדר לבריאה, ויש זמנים ומועדים למאורותיה ומקריה, ומכיוון שמן השמים נגזרו על ישראל גלויות ושעבודים, הרי גאולתם לא תבוא לפני שימלאו ימיהם של כל אותם גלויות ושעבודים. אולם כשראה הקב"ה עד כמה מתאוה יעקב "לישב בשלוה" ולזכות לגאולה השלמה, שאז יוכל לעבדו בשלוה ונחת, מה עשה? "קפץ עליו רגזו של יוסף", זרז והקדים את מקרהו של יוסף, שממנו התחילה השתלשלות המאורעות שהביאה לשעבוד מצרים, ובעקבות זאת תזרז ותקדם הגאולה השלמה, כי בא מועד.

ביקש יעקב בשלוה... (לז,א)

בשעת עריכת השולחן הטהור בשבת, אצל האדמו"ר מגור ה"בית ישראל", ישב ליד השולחן אחד מן החסידים המכובדים. לפתע, עלה עליו רוגזו של זבוב אחד. הזבוב זמזם בלי הרף סביבו ואף העז מפעם לפעם לנוח מעט על אפו. שוב ושוב ניסה האיש להעיפו משם, אולם הזבוב ערך סיבוב קצר וחזר להטרידו. לבסוף כאשר החל העניין להימאס עליו, הניף האיש את ידו והכה בזבוב שנפל מת על השולחן. כשראה זאת האיש החוויר כולו, ברגע זה עבר על מלאכה דאורייתא, נטילת נשמה! ולא פחות ולא יותר עשה זאת על שולחנו של הרבי הקדוש! הרבי ראה ושתק. והנה לאחר דקות אחדות התאווש הזבוב פרש כנפים ועף. כשראה זאת החסיד שמח שמחה גדולה שנמנע מחילול שבת.

אז אמר לו הרבי: היצר הרע דומה לזבוב גם אם אתה משוכנע שמכת המחץ שנתת לו גרמה למותו, הוא עוד רחוק ממות ועדיין חי ובעוד רגעים אחדים יתעופף כרגיל.

מסקנה: גם אם חשבת לרגע שתוכל 'לישב בשלווה' תדע לך שהיצר בבחינת 'קפץ עליו' בכל רגע.

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו" (לז א)

נאמר במדרש: "ביקש יעקב לישב בשלווה קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים ליישב בשלווה אמר הקב"ה: לא דיין לצדיקים במה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא מבקשים ליישב בשלווה בעולם הזה?"

מה עושים ששניים צודקים!?

בין הנצי"ב מוולוז'ין ור' יוסף דוב סולוביצ'יק מבריסק היה ויכוח בעניין מסוים בהנהגת הישיבה. החליטו הם להציע טענותיהם בפני ר' זאב, מגיד העיר ווילנא ובפני ר' יצחק אלחנן ספקטור מקובנא. שמעו הרבנים את טענותיהם ושקעו במחשבה.

יודעים אתם – פתח ר' זאב – עומד אני עכשיו בפרשת וישב... נתנו כולם עיניהם בו בפליאה ולא הבינו את דבריו. הימים ימי חורף היו ובינם לפרשת וישב הפרידו שבועות רבים... אפרש לכם את כוונתי – אמר ר' זאב – הרי מגיד אני בוילנא, ובכל שבת דורש אני בבית הכנסת. דרכי תמיד בדרשותיי, להציג תמיד את הרע לעומת הטוב, ואת הצדיק לעומת הרשע. וכך בכל שבתות השנה מוצא אני נושא לדרשותיי:

בשבת פרשת בראשית: מציג אני את אדם הראשון - ולעומתו את הנחש. את קין מול הבל.

בפרשת נח: הטוב זהו נח מול הרע שהוא דור המבול.

בפרשת לך-לך: את אברהם מול פרעה.

בפרשת וירא: את אברהם מול סדום ועמורה וכך בכל שבת יש לי צדיק ורשע...

אולם כאשר אני מגיע לפרשת וישב, אל יוסף ואחיו, אני עומד נבוך. אין לי צדיק ורשע כי גם יוסף וגם אחיו השבטים צדיקים טהורים.

גם כאן זהו המצב שבו אני נמצא, שהרי שניכם צדיקים וגאונים ושניכם צודקים...

"וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (לז, א) (ברינה יקצורו עלון 182)

רבי שניאור זלמן מלאדי העיר, שלא במקרה כתבה התורה "מגורי אביו", שכן למלה "מגורים" משמעות משולשת:

א. דירה ומקום מושב ב. מגור ופחד ג. גרות וזרות.

מאז גלו ישראל מארץ האבות, חיים הם בארצות הגויים, חיים במובן של דירה ומגורים. אך המציאות מוכיחה, שהחיים שם כרוכים במגור ופחד, בהעדר ביטחון ליהודי שם. מכאן, שגם תחושת הזרות שולטת. רק במקום אחד, בארץ אבותינו, משתחרר היהודי מהרגשת הפחד והזרות. רק כאן חש הוא שזהו מקום מגורי הקבע שלו.

וחכמים שואלים, מדוע הכתוב מוסיף "בארץ כנען", כלום לא ידוע שארץ מגורי אביו של יעקב - יצחק, הייתה בארץ כנען? אלא, אמרו חז"ל, שבהוספת המלים "בארץ כנען" בא הכתוב ללמדנו, שאין דבר חשוב יותר ממצוות ישוב ארץ ישראל. שלא יחשוב מישהו לעצמו, שעדיף לו לשבת בחו"ל במקום של תורה, מאשר לעלות לארץ ישראל, שיש בה תופעות של "כנעניות", אלא, ככתוב במסכת כתובות (ק"י): "לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה גוים, ואל ידור בחוצה-לארץ, ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה-ה וכל הדר בחוצה-לארץ דומה כמי שאין לו אלוה-ה".

אלה תולדות יעקב יוסף (לז,ב) (רוני גולדברג)

מביא רש"י את דברי המדרש שמספר כי סוחר פשתן אחד נכנסו גמליו טעוני פשתן לחצר, היה שם פחמי אחד שהיה תמה איך יכנס כל הפשתן הזה? היה שם פיקח אחד שהשיב לו: מה אתה תמה? ניצוץ אחד יוצא מהמפוח שלך ושורף את הפשתן כולו!

כך יעקב ראה את כל אלופי עשיו הכתובים למעלה, תמה ואמר: מי יכול לכבוש את כולן? אלא את זה רומז לנו הפסוק "אלה תולדות יעקב" מי הם תולדות יעקב? יוסף. שעליו נאמר (עובדיה א' יח') "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשיו לקש", שניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם!

דברי המדרש הללו - אמר הצדיק רבי אברהם יעקב מסדיגורא - רומזים למחשבה עמוקה עד מאוד! הפשתן מרמז על המון העם שלא זכו כלל לתורה ואם כן עולה השאלה איך יזכו לשבת לעתיד לבוא בבית ה' ? על כך משיב הפיקח שאפילו אדם פשוט ביותר, אם רק יתלהב לעבוד את ה' יתברך בכל להט נפשו, הרי שניצוץ קדושה זה ישרוף את כל הזוהמה עד שיגיע למדרגה גבוהה ביותר.

"ויוסף היה רועה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה" (לז,ב) (מעייין השבוע)

מעשה באיכר שהלך עם בנו לשדה. ראו חיטה עומדת בקימותיה, זקופה וגבוהה. התפעל הבן. ראו שדה אחר והשיבולים בו כפופות ושחות ארצה. הצטער הבן. אמר לו אביו: "טעית בני! השיבולים זקופות הקומה - ריקות הן ושדופות, לפיכך נושאות את ראשן בגאון. ככל שהשיבולת מלאה וגדושה, כן היא כבדה ומשפילה את ראשה" ... כך - אמר הרב צרור המור זצ"ל - האדם, ככל שהוא מלא וגדוש תוכן, תורה וחוכמה, הוא עניו ושפל רוח. וכבר אמרו בגמרא: "סימן לגסות הרוח - עניות בתורה". אך יוסף, שהיה בן זקונים יניק

וחכים, היה עניו, כמו שנאמר "נוהג כצאן יוסף", "היה רועה את אחיו בצאן" ומתרועע עם בני השפחות!

וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו (ל"ז ג') (ברכי נפשי)

יוסף היה בן 17 שנים בלבד, אומר ה'בן איש חי', אולם מחמת אישיותו הגדולה אהוב היה אצל יעקב אביו, באופן שהיה מדמה אותו בעיניו ל"זקן" – שהוא נוטריקון: זה שקנה חוכמה. 'בן זקנים הוא לו'.

ונוכל להסביר את הדבר, על פי דברי בעל "אהל יעקב" על הפסוק "כבד את אביך...למען יאריכון ימך". ומפרש: בן המכבד את האב, ואביו אכן יקר ומוערך מאוד בעיניו, ודאי משתדל הבן לקלוט וללמוד מכל החכמות והמושכלות אשר השיג אביו במשך שנות חייו המרובות. בן כזה המתבשם לאורו של אביו, גם בעודו קטן בשנים מסוגל להכיל הרבה חכמה ומדע משל אביו, ובמידה מסוימת מתעלה ברכישת ידיעות ומושכלות, כאילו חי בעולם מספר רב של שנים. והוא אשר הבטיחה התורה הקדושה: על ידי שתקיים מצוות כיבוד אב בהידור, תזכה "למען יאריכון ימך" – שיהיו חיי הבן "ארוכים" ומלאים בתוכן ובחכמה, עד שנחשב כאילו הוא 'חי' גם באותן השנים של אביו. אולם הרשעים שאינם לומדים מאחרים כלל, לא זו בלבד ששנות חייהם אינם עשירים בחכמה ובדעת, אלא גם ימיהם הם קצרים ביותר, כי מאבדים את הכל...

יוסף הצדיק, אשר במשך 17 שנותיו שימש את יעקב אביו, למד מדרכיו הנפלאים ומן החוכמות והמושכלות אשר השיג, וסיגל אותם לעצמו. לפיכך נחשב הוא לבן זקן.

הבה נשמע על יהודי שכיבד את אמו בצורה מופלגת ומיוחדת במינה, וזכה לאריכות ימים ושנים, ולנחת יהודי מצאצאיו. כשמדברים על מסירות נפש של יהודים, הכוונה היא לכך, שכאשר הם נתקלו בקשיים, לא חיפשו תירוצים כיצד להימלט ממילוי חובתם. היהודים הללו, בניו אהוביו של השם יתברך, ביצעו את המשימות הקשות ביותר, הכמעט בלתי אפשריות, בלי לחשוב על תירוצים. לא חיו עם תירוצים. עשו כל מה שהתבקש מהם, גם אם הדבר היה קשה מנשוא.

שמענו 'סיפור קטן' על הרב יצחק וייס ז"ל, שהלך לעולמו בשנת תשס"ו. מיודענו זה, שעבר את כל מוראות השואה, היה יכול להינצל ממנה על ידי אישור היציאה מאירופה שהתקבל עבורו. יתירה מכך: לשם הברחתו אל מעבר לגבול, נשכר כבר גוי עם עגלה, שהיה אמור להעבירו למקום מבטחים. השעה היעודה שנקבעה למפגש עם הגוי, כבר הגיעה, והגוי כבר המתין לו כדי לקחתו עמו ולהוציאו מבעוד מועד מגיא ההריגה, מן העיר ומן המדינה שבה יישפכו נהרות דם של קדושי עמך ישראל, הי"ד. גם ר' יצחק וייס עצמו כבר בביתו, עם החבילות, והתכוון לצאת למקום המפגש עם הגוי. נו, אז מה קרה באמצע? מדוע לא יצא ר' יצחק לדרך ההצלה הפרטית שלו?

תשמעו מה היא מסירות נפש של יהודי, וכיצד מקיימים את רצון הבורא 'בלי לחפש תירוצים'. ממש ברגע האחרון לפני צאתו, החלה אמו לקלוט ולהבין שמעתה היא תישאר לבדה, והחלה לבכות. 'וכי הנך מתכוון להשאירני לבדי בעת שכזו?' – שאלה. די היה במשפט זה להביא את הבן הנאמן לידי החלטה שהוא אינו עוזב את הבית, הגם שהבין היטב לאיזו סכנה הוא מכניס את עצמו, והגם שאפשרות ההצלה כבר הוכנה עבורו, והעגלה הייתה כבר מחוץ לבית. ר' יצחק הודיע לגוי שהוא אינו נוסע אתו, ונשאר באירופה, ועבר את כל איימי השואה, באושוויץ האיומה. וכל כך למה? בגלל מצוות כיבוד אם.

הוא שאמרנו: יהודים אלה לא חיפשו לעצמם תירוצים, וגם כשהיה מדובר בהקרבה ובמסירות שאי אפשר לתאר, לא עשו שום חשבונות, ולא תירצו לעצמם שום תירוצים, אלא נשאר עם האימא בגולת אירופה הדוויה. והחשוב מכל שהוא, שר' יצחק וייס אמר במשך כל השנים לילדיו, ולנכדיו, ולניניו, שלמרות כל מה שעבר עליו בשואה, מעולם לא הצטער על המצווה הגדולה שהזדמנה לידי, לכבד את רצונה של אמו. ומי שידוע מה פירוש לעבור את אושוויץ, יודע גם איזו מצוה גדולה וחשובה קיבלה את פניו של הרב וייס בבואו לפני בית דין של מעלה.

ואגב, במשך כל השנים סירב יהודי צדיק זה לתעד את שעבר עליו בשואה. רק שנה ומחצה לפני פטירתו, הצליח בנו לשכנעו להקליט את סיפורו, ועתה כל מה שנשאר הוא להוציא את הדברים לאור עולם, כדי לידע ולהודיע שיש להשי"ת בנים אהובים בעולמו, העושים את רצונו בלבב שלם, ואינם משתמטים ממילוי חובותיהם.

אלה תולדות יעקב: יוסף!!! (לז,ב)

כל איש ישראל אמר הרבי ר' מנדלי מרמינוב: נקרא בשם "יעקב" ועל כל אחד ואחד נאמר "אלה תולדות יעקב", ומי הם? "יוסף", שלא יעמוד במקום אחד, כי אם יוסיף התמדה בתורה ומצוות ומעשים טובים וילך מחיל אל חיל בעבודת ה'.

ועשה לו כתונת פסים (לז,ג) (מר רפאל ירקוני)

על פסוק זה מביא רבינו בעל הטורים מספר רמזים נפלאים:

פסים בראשי תיבות מרמז על כל הצרות שעברו על יוסף פוטיפר סוחרים ישמעאלים מדינים.

המילה פסים מניינה בגימטרייה קץ ובכך נרמז שע"י זה ירדו בניו למצרים וישתעבדו, ולאחר מכן הקב"ה יחסר מניין קץ שנים מן השעבוד.

עוד נרמז בפסוק: שימלוך יוסף על מצריים פ שנים מתוך סים שהוא מנין שנותחו שכידוע נפטר יוסף בגיל מאה ועשר שנים!

עוד נרמז בפסוק זה מה שאמרו חז"ל בפרק ראשון של מסכת שבת (דף י' עמוד ב'): בשביל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף יותר משאר אחיו נתגלגל הדבר יורדו אבותינו למצריים. ואכן המילים ועשה לו כתונת פסים, מניינה בגימטרייה משקל שני סלעים מילת!

2 החלומות - 2 תקופות (הרב שלמה נהרי)

יש לשים לב לשינויים הדרמטיים שבין שני החלומות של יוסף. בחלום הראשון - רק האחים משתחוים לו, ואילו בחלום השני גם ההורים משתחוים [השמש והירח]. בחלום הראשון, יוסף אף מיוצג על ידי נמשל 'אלומה' - כלומר ה'אלומות' שהם האחים משתחוים ל'אלומה' שהוא יוסף. ואילו בחלום השני, רק ההורים והאחים מיוצגים על ידי נמשל 'השמש והירח והכוכבים', ואילו יוסף מופיע כעצמו ללא נמשל 'משתחוים לי'

והביאור פשוט 2 החלומות מיוצגים שני השתחויות שהשתחו ליוסף, הפעם הראשונה כשהאחים באו לקנות אוכל - וכבר אנו מבינים מדוע ההורים לא מופיעים בחלום, מהטעם הפשוט שבשעת השתחויה זו הם לא היו ולא השתחו שכן רק האחים ירדו לשבור אוכל. אבל החלום השני מתייחס להשתחויה השנייה שהשתחו כאשר ירדו יעקב ובניו למצרים, שם גם השתחוה יעקב [ובלהה שגידלו כאמו, ראה ברש"י על הפסוק 'והנה השמש והירח'].

מעתה נבין גם את ההבדל השני, בפעם הראשונה השתחו האחים ליוסף, לא כי כבודהו כמלך גדול אלא פשוט מאחר שהם רצו 'אוכל' ועליהם היה להשתחוות כדי לקבל את האוכל, יוסף היה מבחינתם 'אלומת תבואה' - אופציה לקבלת אוכל לכן החלום היה אלומות תבואה שמשתחוות לאלומות אחרות, לא כן בפעם השנייה, כשבאו יעקב ובניו למצרים, ההשתחויה הייתה ליוסף כמלך של כבוד, שם החלום היה 'משתחוים לי' לא לאוכל שאני מיוצג, אלא לאני עצמי, המלך.

...ועשה לו כתונת פסים / אין במה לקנא!!! (לז,ג)

ועשה לו כתונת פסים (לז' ג').

כאשר עשה יעקב ליוסף את כתונת הפסים קנאו בו אחיו והחלו לרודפו, אבל המדרש אומר במפורש שבמילה "פסים" מרומזות כל צרותיו של יוסף שנמכר לפוטיפר לסוחרים לישמעאלים ולמדינים. נמצאנו למדים שכל החפצא של כתונת הפסים היא הייתה טוויה מצרות וייסורים מרים העתידים לבוא על יוסף וא"כ מה מקום יש לקנאה?

אלא מה, אנשים מקנאים ואינם יודעים במה מקנאים רואים ואינם יודעים מה רואים. רואים מכונית מבריקה ולא יודעים שהיא תביא את בעליה היישר אל מותו רח"ל. רואים בית מפואר שנבנה בשיא היוקרה ולא יודעים שדווקא כאן בין אבני השיש הנוצצות יבוא סופו המר של בעל הבית. והמסקנה: לא כדאי לקנא באדם אחר! לעולם לא תדע מה מסתובב בין גלגלי רכבו המפואר ואיזה חוטים נטוו בבגדיו היוקרתיים!

דבר זה אנו מוצאים גם בפרשת החלום של שר האופים והמשקים. ה"משך חכמה" שואל לשם מה מספרת לנו התורה גם את סיפורו של שר האופים הרי הצלתו של יוסף התגלגלה ע"י שר המשקים שחשף בפני פרעה את זהותו של פותר החלומות החכם הנמצא בבית הסוהר ומדוע צריכים אנו לדעת גם את מה שעבר על שר האפים?

מתרץ ה"משך חכמה" בדברי הסבר מופלאים: כל הצלתו של יוסף ע"י שר המשקים לא הייתה יכולה להיווצר אלמלא סיפורו של שר האופים. משום שכאשר פתר יוסף את חלומו של שר המשקים עדיין לא הייתה בכך ראייה לחכמתו הא-לוקית. שהרי את חלומו של שר המשקים פתר יוסף לטובה ויכול השר לחשוב שיוסף בעצם לא ידע את הפתרון כלל רק החליט לנחש ולפתור לטובה ולכל היותר אם יטעה לא יענש. אבל כאשר אמר שר האופים את חלומו ויוסף פתרו לרעה א"כ מוכח שלא מדובר בניחוש אלא בידיעה מבוררת שכן יעלה בגורלו של שר האופים, שאם לא כן כיצד לקח סיכון על עצמו! ומכאן הבין שר המשקים את גדלותו והזכירו לפני פרעה. והנה כאשר רצה ה' יתברך לעלות את יוסף לגדולה, סבב את מינויו של שר האופים והתגלגל הדבר שיחטא ויושלך לכלא ויחלום חלום ויציע חלומו לפני יוסף שפתרו לרעה. ואז עמיתו שר המשקים יתפעל מהפתרון ויזכיר את יוסף לפני פרעה.

בא נתאר לעצמינו, מה קרה באותה שעה שנבחר שר האופים לתפקידו? נקל לשער שוודאי היו רבים שקינאו בו !!! אולם כדי להסיר מהם קנאה זו היה צריך ללחוש באוזניהם שכל נצחוננו של השר החדש לא נועד אלא להפילו ולהביאו לתליה כדי לגרום להצלחתו של יוסף וכבר לא היו מקנאים!!! וככה זה בכל דבר, תמיד חסרה לנו הלחישה שתגלה את אוזנינו שאין במה לקנא!!!

"וישנאו אותו..." (לז, ד)

שאלו רב אחד כיצד יכול הוא לקרב את החופשיים ולאהוב אותם כשהם עוברים על כמה עבירות שבתורה? השיב: מוטב שאכשל באהבת חינום מאשר בשנאת חינום.

משכיל אחד היה מבאי ביתו של בעל "ערוך השולחן", ר' יחיאל מיכל אפשטיין, ואף הוא היה מקרבו. שאלוהו: הייתכן שהוא מקרב יהודי שעובר על עבירות חמורות שבתורה הרי נאמר משנאיך ה' אשנא? השיב: ייתכן שעל פי דין מחויב אני לשנאותו, אבל מה אעשה שאיני יכול לשנוא יהודי.

וְיוֹסֵפוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ, עַל-חַלְמָתוֹ וְעַל-דְּבָרָיו. (לז, ח) (אהרון כהן)

וְיֹאמְרוּ לוֹ, אֲחִיו, הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ, אִם-מִשׁוֹל תִּמְשַׁל בָּנוּ; וְיוֹסֵפוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ, עַל-חַלְמָתוֹ וְעַל-דְּבָרָיו.

צריך ביאור מהו 'ועל דבריו'? אילו דברים דיבר מלבד סיפור החלומות?

ביאור העניין כי אמרו חז"ל על עניין החלומות (ברכות נה) 'אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו, שנאמר (דניאל ב כט) אנת מלכא רעיונך על משכבך סליקו'. וכן אמר קהלת (ה, ב) "כי בא החלום ברוב עניין". וא"כ, אחי יוסף אכן האמינו לו שחלם חלומות אלו אלא שסברו שהם באו לו מהרהורי ושאיפות לבו הקלוקלות למלוך עליהם ועל אביהם, וכיון שראו בו דין מורד דנו אותו להריגה. ועפ"ז מובן גם ששנאו אותו 'על דבריו' היינו על הרהורי ליבו שגרמו לו לחלום.

עוד אפשר לבאר דהיו שונאין אותו על ב' דברים. א, על חלומותיו: על עצם החלום שחולם באמת מחמת הרהוריו. ב, על דבריו: על זה שבא לספר זאת להם ולהתגרות בהם.

ומדוע א"כ יוסף היה מוכרח לספר להם דווקא? אלא שיוסף לא חשב שחלמו נובע בהרהורים משום שבאמת לא היו שום הרהורי הלב, ובתמימות הלך לספר לאחיו דווקא משום שאין מספרים חלום אלא לאוהב (כדאיתא בפרק הרואה בברכות) וחשב שבכך מוכיח להם שהוא אוהבם ושהם אוהביו.

ואיך באמת נוצר הפער הזה בין האמת לפרשנותם ומדוע לא סברו שבא לספר להם מפני שהם אוהביו?

אין זאת אלא מחמת שקודם לכן כבר נאמר "וַיִּשְׂרָאֵל, אָהַב אֶת-יוֹסֵף מִכָּל-בָּנָיו--כִּי-בֶן-זְקִינִים הוּא, לוֹ; וְעָשָׂה לוֹ, כְּתִנֶּת פָּסִים. וַיֵּרְאוּ אֶחָיו, כִּי-אֵתוֹ אָהַב אֲבֵיהֶם מִכָּל-אֶחָיו--וַיִּשְׂנְאוּ, אֹתוֹ; וְלֹא יָכְלוּ, דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם" ושמחמת שנאתם הקדומה לסיפור החלומות לא יכלו כלל לדנונו לכף זכות.

"מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך ואחיק". (לז י) (ה"מ)

היה זה בשנת תשל"א, לאחר שהאדמו"ר ה"בית ישראל" עבר ניתוח בחיפה. אחותו הרבנית מאטיל, שהייתה חכמה ומלאה מרץ סיפרה לאחיה ה"פני מנחם" ולרבי ה"בית ישראל" שראתה בחלום את אמה הרבנית חיה ראדה והיא אמרה לה בחיוך רחב שלא תדאג, יהיה טוב, הוא ה"בית ישראל" יתגבר על זה ועוד יש לו שנים לחיות בבריאות והצלחה. "בית ישראל" מאד נהנה מדבריה והיה מאד שמח ומחויך.

הוסיף ה"פני מנחם" וסיפר: כשחזרנו לירושלים הצטרף עמנו הרה"ח רבי נח יוסקוביץ, ידעתי שהוא חריף ואחותי עוד יותר ויהיה מעניין לכן ביקשתי ממנה שגם ר' נח רוצה לדעת מהחלום שלא שמע... סיפרה שוב את החלום. אמר ר' נח "אינני מבין, יש הרי גם אבא במשפחה ה"אמרי אמת", ומדוע דווקא האימא באה בחלום לבשר שהרבי יבריא ויחיה, ומה עם האבא"?!"

רגע כמימרא הגיבה מאטיל בחכמתה ואמרה: 'אבא היה רבי של כלל ישראל ולא היה לו קשר ליהודי זה יותר מזה, אבל אימא נשארה אימא פרטית של הרבי, לכן היא דווקא באה בחלום לבשר שעוד יחיה בבריאות!'

על החלומות כיוצרי מציאות (נקודה טובה, עלון 8)

בפרשתנו פרשת "וישב", אנו קוראים על חלומות שהם מחזה - מראה דמיוני, אותו חוֹה אדם בשנתו. כך הדבר בחלומותיו של יוסף וגם בחלומותיהם של שרי פרעה.

חז"ל בביאורם לנושא החלומות, הסבירו שישנם חלומות מסוגים שונים:

1. אין חלום ללא דברים בטלים. לא כל הפרטים בחלום הינם בעלי משמעות.
2. החלום הינו שפה של סמלים ורמזים, המתפרשים לעיתים להיפך מן המשמעות הפשוטה והטבעית שלהם.
3. ישנם חלומות שהינם דברים בטלים.
4. ישנם חלומות המכילים פניה א-לוקית אל האדם, בבחינת "חלום אחד בשישים מנבואה".
5. ישנם חלומות הנובעים מן החשיבה התת-מודעת שבאדם. האדם חולם בלילה, על מה שמטריד אותו ביום. גישה פרוידיאנית זו, מובאת כבר במסכת ברכות במפורש.

כאשר הרמב"ם עוסק בסוגיית הבחירה החופשית של האדם, הוא נוגע בשאלה כיצד יתכן שמחד, כל אחד מאתנו עושה מה שהוא רוצה ומאיך, העולם מתנהג כפי שהקב"ה רוצה, בבחינת: "כל אשר חפץ ה' עֲשֶׂה...". (תהלים קלה, ו). תשובתו היא: "דע שהכל כחפצו (של הקב"ה) יֵעֲשֶׂה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו" (בבחירה חופשית) (הלכות תשובה, פרק ה, הלכה ד).

מתברר שהחלום הוא אחד מכליו של הקב"ה בהנהגת העולם, ליצור מציאות חדשה, מבלי לפגוע בבחירה החופשית של האדם. כאשר הקב"ה רוצה ליצור מציאות חדשה באופן סמוי ובדרך הטבע, הוא שולח איתותים לאנשים שונים באמצעות חלומות. החלום מניע את החולם לפעולה וכך יוצר הקב"ה את התוצאה הרצויה, כאשר התערבותו הינה סמויה, אולם הדברים קורים מתוך בחירה חופשית של האדם ולא בכפיה.

לעיתים, החלום הינו ברור ומפורש ולעיתים, מרומז. ספר בראשית רווי דוגמאות להנהגה א-לוקית זו ונביא כמה מהן.

1. הקב"ה מזהיר בחלום (במפורש) את אבימלך מלך גרר, להחזיר את שרה (שנלקחה לבית המלך), לבעלה אברהם (פרק כ).
2. חלום סולם יעקב ובו הבטחה א-לוקית (מפורשת) ליעקב, שהוא יחזור לשלום וזרעו ירש את ארץ ישראל (פרק כח).
3. יעקב חולם שבעדרי הצאן שבאחריותו, כמות הכבשים המנוקדים גדלה והולכת (פרק לא). וכך, בעזרת פטנט היי-טקי, הוא מצליח ליצור את המציאות הזו ומתעשר.

4. חלומותיו של יוסף (פרק לז), היו המנוע והמניע שגרם לתהליך ירידתו של עם ישראל למצרים. גלות מצרים הייתה תהליך א-לוקי מתוכנן. כדי לא להוריד את יעקב למצרים בכוח "בששלאות של ברזל" כלשון חז"ל, מושך הקב"ה את יעקב למצרים בחבלי הרעב מחד והגעגועים ליוסף, מאידך.

5. חלומותיו של פרעה (פרק מ), היו כלי בעזרתו הצליח יוסף לצאת מבית הסוהר ולהתמנות כמשנה למלך מצרים, בתהליך מופלא...

אשר על כן אנו אומרים מידי בוקר בתפילת שחרית: "כי הוא (הקב"ה) לבדו פועל גבורות, עושה חֲדָשׁוֹת, בַּעַל מַלְחָמוֹת, זֹרֵעַ צִדְקוֹת, מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת, בּוֹרֵא רְפוּאוֹת, נוֹרֵא תְהִלּוֹת, אֲדוֹן הַנְּפִלְאוֹת...". וכל זאת, מבלי לפגוע בבחירה החופשית של כל אחד ואחד מאתנו.

וממשיך הרמב"ם ואומר, שאף אחד לא יוכל לטעון ולומר שמעשיו הם חלק מתוכנית א-לוקית, ואילו הוא לא אחראי למעשיו, בבחינת: אני רק כלי משחק, "פיון" (חייל פשוט במשחק ה"שח") בידיו של הקב"ה... רצה הקב"ה "להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו (של האדם) מסורין לו (בבחירה חופשית) ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו הא-ל, עושה כל שהאדם יכול לעשות. לפיכך דנין אותו לפי מעשיו..." (רמב"ם, שם). בידיך הכוח לעשות ואתה האחראי היחיד על מעשיך.

השבוע יחול חג החנוכה. חגם של החשמונאים - המקווים והמעזים, החולמים והלוחמים, לקיומו של חלומם. גיבורי הרוח, שנלחמו על זכותנו לחיות כאן כעם חופשי בארצנו, כנגד עם משעבד שניסה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך. ובזכות הגבורות של החשמונאים והנסים הא-לוקיים, זכינו לתשועה גדולה. חז"ל קבעו שמונת ימי חנוכה אלו לדורות להודות ולהלל לשמך הגדול. ימים של הלל והודאה. ימים המלמדים אותנו שוב, על זכות וחובת הבחירה החופשית ועל החובה להיאבק למען החלום והתקווה, בדרכם של החשמונאים - לחיות כאן כעם חופשי בארצנו.

וישנאו אתו... ויקנאו בו אחיו (לז,יא) (מנחם יעקובזון)

תחלה "וישנאו אתו" ולבסוף "ויקנאו בו אחיו", מה השתנה בינתיים שהשנאה פנתה את מקומה לקנאה?

אומר ה"בן איש חי" בספרו "אדרת אליהו": התורה מספרת לנו מה הייתה סיבת השנאה: "ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו". לכאורה, במה אשם הבן שהאב אוהב אותו יותר מאחיו? לכל היותר זהו חסרון באב, אבל בוודאי אין זה חסרון בבן עצמו! יתר על כן, הלא התורה בעצמה מגלה לנו כי הסיבה לאהבתו הגדולה של יוסף אצל אביו הייתה "כי בן זקנים הוא לו", ואם כך בוודאי אין מקום לשנאה! התשובה היא, שהם סברו שחביבותו הגדולה של יוסף בעיני אביהם איננה משום היותו בן זקנים, שאם כן הרי יש בן זקנים קטן יותר - בנימין, ומדוע אותו אין אביהם אוהב יותר משאר אחיו.

על כורחך שלא זו הסיבה, אלא יש סיבה אחרת לגמרי: יוסף מוציא את דיבתם רעה אל אביהם ועל ידי כך הוא צד את לבו וקונה את אהבתו. ומשום כך שנאו את יוסף שנאה גדולה. לאחר מכן מספר להם יוסף על חלומו: "והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחווין לאלמתי". כשראו האחים כי הם נדמים בעיניו כקש וגבבא, הגביר הדבר עוד יותר את שנאתם אליו: "ויוספו עוד שנא אתו", ומדוע? "על חלמתי" - בגלל החלום על האלומות, אשר הוסיף שנאה לשנאה שכבר שנאוהו "ועל דבריו" - על הדיבה שהוא מוציא עליהם אצל אביו. אלא שאחר כך בא החלום השני: "והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי". עתה נוכחו לדעת שאין הוא מחשיבם לאלומות קש אלא לכוכבי שמים, אם כן, מה שהביא את דיבתם רעה אל אביהם, אין זה מכיוון שהוא מבטלם לגמרי והם אינם נחשבים בעיניו כלל. לא כן הדבר, שהרי הוא מחשיבם ככוכבים מאירים וזוהרים, אלא שעם כל מעלתם הוא סבור שהוא עולה עליהם. כאשר אדם סבור שאחיו אנשי מעלה הם, וכל 'חסרונו' הוא בכך שהוא סבור כי הוא נעלה מאחיו, אין זו סיבה לשנאה אלא לקנאה, ולכן "ויקנאו בו אחיו".

"לך נא ראה את שלום אחיך" (לז, יד) (מענינה של תורה)

שתשתדל לראות את שלימותם של האחים, את מעלותיהם ולא את חסרונותיהם, ועל ידי כך תמנע מחלוקת... בתפילתו של רבי אלימלך ז"ל מליזנסק, נאמר: "שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונם".

"וַיִּמְצְאוּ אִישׁ וְהִנֵּה תַעֲהָ בְּשָׂדֶה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לְאָמֵר מַה תִּבְקֶשׁ, וַיֹּאמֶר אֶת אַחֵי אֲנֹכִי מִבְּקֶשׁ הַגִּידָה נָא לִי אֵיפֹה הֵם רְעִים" (לז, טו-טז)

הנה כל יהודי שהקב"ה זיכה אותו וקירב אותו ליהדות, צריך להבין שגם עליו לדאוג לקרב אחרים תחת כנפי השכינה, שזה הדבר החשוב ביותר אצל הקב"ה. ובזוהר הקדוש כתוב, שאם אדם היה יודע מה זה לקרב יהודי אחד לאבינו שבשמים, היה רודף אחרי יהודים להחזירם בתשובה, כמו שהוא רץ למען החיים שלו. ודבר זה נרמז נלע"ד בפסוקים הנ"ל: "וַיִּמְצְאוּ אִישׁ" - אין איש אלא הקב"ה, שנאמר ה' איש מלחמה ("וְהִנֵּה תַעֲהָ בְּשָׂדֶה") אותו יהודי שתועה, והקב"ה מצאו ומקרבו אליו (צריך לבקש דבר אחד "אֶת אַחֵי" התועים (אנכי) ה' א-לוקיך (מִבְּקֶשׁ, הַגִּידָה נָא לִי אֵיפֹה הֵם רְעִים) - תראה איפה הם מסתובבים ומה קורה איתם, שהולכים לרעות בשדות זרים, ואותי עזבו לחצוב להם בורות נשברים וכו'. נסעו מזה, שהסיעו עצמם מ"זאת" התורה, ולכן לך ותקרב אותם אלי.

ויראו אותו מרחוק" (לז יח)

האחים מפחדים שכשם שלאבות היה בן אחד ממשיך את השושלת ובן אחד שיצא מעם ישראל: לאברהם היה את יצחק וגם ישמעאל, מיצחק המשיך העם היהודי ומישמעאל אומות העולם = יצא מעם הקודש... כן אצל יצחק היו יעקב ועשיו, יעקב אביהם ממשיך את עם ישראל ואילו עשיו יוצא מעם ישראל... אם כך, פחדו האחים שמא בעצם העדפתו

של האבא יעקב את אחיהם - יוסף, דווקא הוא ימשיך את עם ישראל והם יהיו הפסולת...
 לכן "ויתנכלו אותו להמיתו" על מנת שחס ושלום הם לא יהיו הפסולת של האבות
 הקדושים (כישמעאל ועשיו)...

נשאלת השאלה: מדוע לא דיברו האחים עם האבא יעקב על החששות שלהם?! יתכן
 והוא היה מרגיע אותם והכל יבוא על מקומו בשלום?

התשובה לכך כתובה בתורה: "ויראו אותו מרחוק" - כל הצרות של החברה בכלל ושל
 כולנו בפרט היא שמסתכלים אחד על השני בריחוק. במצב כזה לא ניתן להגיע לפתרון
 אלא רק להתנכלות ושנאת חינם - מיותרת...

וימצאהו איש והנה תועה בשדה וגו' (ל"ז – ט"ו) (סיפורי צדיקים, עלון 132)

מסופר: פעם בא חסיד אל הרה"ק רבי חיים מצאנז זיע"א והתאונן לפניו שבתו הגיעה
 לפרקה ואין לו במה להשיאה. נתן לו הרבי מכתב המלצה לתלמיד חכם עשיר מחסידיו,
 וביקש ממנו שיעשה טובה עם היהודי וישתדל לאסוף עבורו כסף להכנסת כלה, כשבא
 האיש עם המכתב אל אותו עשיר, השיב לו הלה: "תלמוד תורה כנגד כולם", ואין לי פנאי
 לעסוק בעניינים כאלה.

אחרי חדשים אחדים בא אותו תלמיד חכם לצאנז, ולא נתן לו הרבי יד לשלום, כשבא
 להיפרד אמר לו הרבי: בתורה מובא (בראשית ל"ב – כ"ה) "ויאבק איש עמו" ומבאר שם
 רש"י "הוא שרו של עשו", ובפרשת וישב בשעה שיוסף תעה בשדה מובא בתורה "וימצאו
 איש" ורש"י מבאר שם "איש" הוא שרו של עשו, וכאן "איש" הוא המלאך גבריאל.

ונשאלת השאלה למה פעם איש הוא מלאך של עשיו ופעם הוא מלאך גבריאל?
 והתירוץ הוא, אם יוסף תועה בדרך ובא איש שמראה לו את הדרך, הרי הוא מלאך גבריאל,
 אבל בשעה שיעקב אבינו פוגש איש ומבקש ממנו שיעשה עמו טובה ויברכהו, והאיש עונה
 לו שאין לו פנאי משום "שצריך לומר שירה ביום" (כלשון רש"י שם), איש כזה הוא שרו
 של עשו, כי יש לעשות טובה ליהודי בכל מצב.

וישמע ראובן ויצילהו מידם (לז, כא)

בגמרא (סנהדרין ו:): רבי מאיר אומר: לא נאמר "ובוצע ברך ניאץ ה' (תהילים ג. י) אלא
 כנגד יהודה, שנאמר "ויאמר יהודה אל אחיו מה 'בצע' כי נהרוג את אחינו", וכל המברך
 (משבח) את יהודה הרי זה מנאץ. ומסביר רש"י שם: שהיה לו לומר נחזירהו לאביו אחרי
 שהיו דבריו נשמעים לאחיו.

ואילו על ראובן נאמר (מכות י) ' מפני מה זכה ראובן להימנות בהצלה, שפתח הכתוב
 בו בערי מקלט תחילה (דברים ד. מד) "את בצר במדבר בארץ המישר לראובני", מפני שהוא
 פתח בהצלה תחילה, שנאמר "וישמע ראובן ויצילהו מידם".

"ולכאורה צריכים להבין, הרי עצתו של ראובן הייתה להשליכו הבורה, והבור היה מלא נחשים ועקרבים. ואילו יהודה ייעצם למכרו, שלא הייתה כרוכה בזה סכנת נפשות, ולמה מהללים פעולת ראובן ומגנים עצת יהודה, הרי זה היה צריך להיות הפוך? אלא הסבר לכך נתן הפוניביז' רב הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זי"ע פעם בעת נושאו דברים לטובת מוסדותיו המפורסמים שהקים: "תיקח בחור יהודי יחיד בן 17 ושים אותו במצרים – הוא בסכנה רוחנית עצומה, מה יעשה הבן ולא יחטא... לכן מגנים חז"ל את עצת יהודה "לכו ונמכרנו" שיש בה אמנם הצלה גשמית מנחשים - אך סכנה רוחנית עצומה, וכל המשבח דבר זה הרי זה מנאץ! אבל בהצלת ראובן כתוב בפסוק הבא "למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו" – עיקר כוונתו להחזירו לבית מדרשו של אבא – זו הצלה אמתית!

ועל פי זה ביאר את המדרש (ילקוט ראובני פר' ויצא) "הדודאים נתנו ריח –" זה ראובן שהציל את יוסף. "ועל פתחינו כל מגדים –" זה נר חנוכה.

ולכאורה שואלים כולם מה הקשר בין הדברים? אך לפי דברינו מובן היטב, מעשה ראובן היה עיקרו הצלה רוחנית, ומתתיהו ובניו שנלחמו ביוונים והקב"ה עשה להם נס – הייתה זו גם הצלה רוחנית!...

בין ראובן לחשמונאים

מובא במדרש על הפסוק: "הדודאים נתנו ריח" – זה ראובן שהציל את יוסף מן הבור. "ועל פתחינו כל מגדים" – זה נר חנוכה (שמצווה להדליקו על פתח ביתו מבחוץ).

ויש להבין, מהו הקשר בין שתי הדרשות? "הפרדס יוסף" מפרש את סמיכות שתי הדרשות הללו כך: אם ננסה להשוות בין ראובן לחשמונאים נמצא כי ראובן רצה להציל את יוסף, וגם החשמונאים מסרו את נפשם להציל את כלל ישראל. אבל בכל זאת יש עדיין הבדל גדול ביניהם, משום שאצל ראובן הייתה מחשבה להציל את יוסף, אבל בסופו של דבר הוא לא הצליח להוציא את מחשבתו לפועל, ולמעשה לא הייתה הצלה ואדרבה, השליכו את יוסף לבור מלא נחשים ועקרבים, ואח"כ אף נמכר הלאה, ויש להמשילו לדבר שריחו טוב אבל אין בו טעם טוב באכילה, כי למעשה לא נהנה יוסף ממחשבת הצלתו של ראובן. מה שאין כן אצל החשמונאים מצאנו שהם אכן הוציאו את מחשבתם לפועל והצליחו לגרש את האויב ולטהר את המקדש, ויש להמשילם לדבר שיש בו ריח וטעם טוב, כמו מגדים שהם מיני אכילה, שהרי גם מעשיהם הצליחו...

וישמע ראובן ויצלהו מידם (לז, כא)

על הפסוק "וישמע ראובן ויצלהו מידם" מביא המדרש הפסוק בשיר השירים (ז-יד) "הדודאים נתנו ריח" זה ראובן שהציל את יוסף מן הבור. "ועל פתחינו כל מגדים" זה נר חנוכה (שמצווה להדליקו על פתח ביתו מבחוץ).

ויש להבין מהו הקשר בין שתי הדרשות ? ועוד יש להבין, מדוע באמת תקנו חז"ל להדליק נר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ ולפרסם מצווה זו דווקא יותר משאר המצוות ?

בעל ה"תוספת ברכה" כתב לפרש את הסמיכות בהקדם קושיה: מה נשתנה חנוכה מפורים, שבנר חנוכה מצוה להניח בפתח היוצא לרשות הרבים בפרהסיא, ואילו בפורים מותר לקרוא את המגילה אפילו בפנים החדר שבבית? אך הטעם הוא, מפני שנס פורים כשזה קרה, זה קרה בפרסום גדול, ולכן אין צריך עוד להוסיף בפרסום, כי מעצמו זה מפורסם, וקריאת המגילה היא רק מצוות זכירה. אבל נס פך השמן בחנוכה, לא נודע כי אם ליחידי סגולה שהיו במקדש (הכהנים שמצאו את פך השמן) ולכן צריך לפרסם הנס, ולכן מצוותו להניח אותו בפתח רשות הרבים כדי לפרסם הנס בפומבי.

והנה גם ראובן כשביקש להציל את יוסף (למען הציל אותו מידם) בוודאי היה זה בסתר לבו ולא סיפר זאת לאחיו שרצו להורגו, בכל זאת פרסמה התורה כוונתו "למען הציל אותו מידם". ומתבאר מזה, שדבר סתר של מצוה דרוש פרסום.

וזהו כוונת המדרש: "הדודאים נתנו ריח" - זה ראובן (דודאים = כינוי לראובן על שם "וימצא דודאים בשדה") שחשב מצוותו בסתר ופרסמה התורה עניינו בגילוי רב, "ועל פתחינו כל מגדים" זה נר חנוכה, כלומר, למדים אנחנו מזה לנר חנוכה, שהנס שהיה אז בסתר חייבים לפרסם אותו, ולכן מצוותו להניחו בפתח היוצא לרשות הרבים.

"ויפשיטו את יוסף את כותנתו את כותנת הפסים אשר עליו... וישליכו אותו הבורה". (לז כג) (פניני בית לוי, גיליון 307)

שואל המאור ושמשי זצ"ל: מדוע השבטים הפשיטו את כותנתו של יוסף לפני שהשליכוהו לבור, וכי לא יכלו להשליכו לבור כמו שהוא? אלא, השיב, אם יעקב אבינו עשה לבנו כותנת מיוחדת, ודאי השקיע בה כוונות וייחודים לשמירה מפני כל אסון ונזק, וידע שלא יקרה לו דבר כל עוד הוא לבוש בכותנת הפסים אשר עליו. לפיכך, ראשית כל הפשיטוהו ורק לאחר מכן השליכוהו הבורה.

והדברים מעוררים למחשבה, אם כה רב טמון בסגולת שמירה מעשה ידי אדם, ויהיה זה הגדול בעולם, ובחיר האבות – כמה סגולה טמונה בתלמוד תורה. שעליו נאמר: בהתהלך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך. תורה מגינה ומצילה! ומי לא ימהר לעטר עצמו בסגולות שמים אלו להיות שמור ונצור מפני כל רעה ופגע!

וכשם שאחי יוסף נטלו ממנו את שמירתו ואז גברו עליו, כך יודע היצר הרע שלא יוכל לגבור על האדם אם לא ייטול ממנו את שמירתו, לפיכך עיקר מאמציו לגרום לרפיון בלימוד התורה, לבטל קביעות, לנתק משיעורי תורה. כי אז, חלילה, דרכו סלולה להוריד את האדם לבור מלא נחשים ועקרבים...

לפנינו סיפור נפלא על בעל השבט מוסר, ממנו נלמד שכאשר אדם מוסר עצמו ללימוד תורה, בכוחו להפוך גם את מלאך המוות שבא להורגו למלאך של חסד ורחמים.

השבט מוסר היה משכים לקום בשעה מוקדמת מאוד. לילה אחד, התעורר מוקדם יותר, ואעפ"כ קם כארי ממיטתו כדי לעסוק בתורה. לאחר שנטל ידיו, ניגש, כבכל פעם לחגור את ה'גרטל', הלא הוא האבנט שהיה תמיד על מותניו. הצדיק לוקח את האבנט לידי, אבל הפעם הוא מרגיש שהאבנט עבה יותר מהרגיל, עד שקשה היה לו לקושרו סביב המותניים. בשל העלטה ששררה עדיין בחוץ לא יכול היה לברר את פשר הדבר, וכיוון שרצה כבר ליישב וללמוד לא התייחס השבט מוסר לשינוי בצורת האבנט קשר אותו בדרך כל שהיא ושקע בלימודיו, והנה, לפתע הוא מרגיש שהקשר מתרופף, והאבנט "מתנועע" לו על מתניו עד שבשלב מסוים הוא נופל ארצה. מביט השבט מוסר סביבו ולתדהמתו הוא מבחין ב... נחש ארסי. עד מהרה התברר לו הנס הגדול שעשה עמו הקב"ה, כאשר במקום ה'גרטל' הקבוע הזדמן לו נחש ובשל חשקו הגדול ללימוד התורה, לא הבחין שהוא חוגר אותו במתניו, הנחש לא פגע בשבט מוסר שהמשיך ללמוד כהרגלו וכדי להודות להשם יתברך על "ההצלה" הגדולה, חיבר את הספר "אזור אליהו" על שם הנס שנעשה לו באזורו. זוהי כוחה של תורה וכדאיתא במדרש (תנחומא יתרו ח') אמר הקב"ה אין מכה שאין לה רפואה ונכרת רפואתה אם מבקש אתה שלא יגיע לגופך צרה, עסוק בתורה שהוא רפואה לכל הגוף.

"וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולוט" (לז, כה) (נחל אליהו)

"למה פרסם הכתוב את משאם? להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע" (רש"י)

מקשים העולם: וכי הריח הנודף ממשא הגמלים הטריד את יוסף הצדיק בשעה שחרב עליו עולמו, וממעמד של בן זקונים ליעקב אבינו ע"ה הוא מובל מצרימה כעבד? מהו, אפוא, "מתן שכרן של צדיקים" בכך שהזדמנו לו בשמים? הגר"א דיסקין שליט"א מביא בספרו "נחל אליהו" את תירוצו של הגר"מ פוגרמנסקי זצ"ל, המקדים ואומר שיש שני סוגי סכינים המבתרים את גופו של אדם - סכין של מנתח וסכין של רוצח. סכין המנתח פועל במגמה של רחמים והצלה, לעומת זאת סכינינו של רוצח מביע אכזריות ומוות. כיצד אפשר להבחין בין הסכינים השונים? אם הסכין חלוד וישן הרי הוא של רוצח, ואם הוא נקי וסטריילי הוא סכינינו של מנתח. ולענייננו: אמנם יוסף בוודאי לא נזקק כלל לעצם הריח, מה שהיה חסר לו באותה שעה הייתה הארת פניו של הקב"ה להראות לו שהוא יתברך עמו בצרה. והארה זו נגלתה לו על ידי ריח הבשמים!.

והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וגו' (לז כה) (פרפראות לפרשת השבוע)

אומר רש"י שתמיד הישמעאלים נושאים נפט וכדומה, רק כדי שיוסף הצדיק לא יריח ריח רע לכן נשאו הפעם בשמים.

שואל רבינו ר' חיים שמואלביץ זצ"ל שיש להתבונן הרי יוסף הולך למצרים ולא יודע מה ילד יום, והיה כל כך בצער, ומה משנה לו בעת כזאת מה הם נושאים נפט או בשמים, אלא אנו רואים מזה שכשגוזרים עונש מן השמים אז העונש מדויק בדיוקנות עד מאוד, ולכן גם כשנמכר ולוקחים אותו למצרים, כיון שריח נפט לא היה מגיע לו, לכן היו צריכים לשאת הפעם דבר שאין רגילים בו כדי שלא להוסיף צער יותר ממה שמגיע לו.

ויאמר יהודה מה בצע. (לז כו) (פרפראות לפרשת השבוע)

יש מפרשים שר"ת "בצע" ב'וקר צ'הרים ע'רב, שיהודה טען להם איזה טעם יהיה לנו בשלוש התפילות של כל יום שאנו מתפללים אם נהרוג את אחינו.

"ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו: לכו נמכרנו לישמעאלים..." (לז, כו-כז)

שואל רבי חיים מוולוז'ין, מדוע משבחים את ראובן שקרא "השליכו אותו אל הבור", בור שכידוע יש בו נחשים ועקרבים, ולעומת זאת מגנים את יהודה שהציע "לכו ונמכרנו לישמעאלים", שלכאורה מסוכן הרבה פחות מהשלכה לבור מלא בנחשים ועקרבים? ומפרש רבי חיים מוולוז'ין, שמכך אפשר ללמוד, שעדיף לחיות בתוך בור בארץ ישראל, אפילו אם יש בו נחשים ו עקרבים (ובימנו קשיים ביטחוניים, כלכליים, אמצעי התקשורת "החברתיים", ועוד), מלהיות עבד בבית אדונים בחוץ לארץ...

"הילד איננו ואני אנה אני בא" (לז, ל) (הרה"ק ר' דוד מזאבליטוב ז"ע)

כתוב בספרים שזה רמז על אדם שהולך למות – "וישב ראובן אל הבור" והיינו כשאדם רואה שמתקרבים הימים אשר צריך הוא לרדת אל הבור שהוא נקבר שם, אל מקום עפר רימה ותולעה, והוא רואה כי "אין יוסף בבור" דהיינו שלא הוסיף שום דבר בעבודת השם יתברך וביהדותו, כדי שיהיה לו מה לקחת עמו אל הבור – ואזי נושא הוא את קולו וצועק "הילד איננו" שכבר חלפו ועברו כל ימי הילדות והנערות "ואני אנה אני בא" היאך אבוא אל אבי שבשמים מבלי שום דבר.

"ויאמר ותאמר" (לח, טז), "ויאמר ותאמר" (לח, יז) (לח, יח)

בניגון הטעמים בפסוקים אלו בשיחה בין יהודה ותמר יש משמעות מעניינת כאשר "ויאמר" בפסוק טז מוטעם בניגון פשטא, וגם בתשובתה של תמר יש טעם פשטא. בפסוק יז על המילה "ויאמר" יש זקף גדול וכן על "ותאמר" יש זקף גדול. ובפסוק יח על המילה "ויאמר" יש טעם רביעי וכך גם במילה "ותאמר" שם.

אפשר ללמוד מכך דרך ארץ, כאשר האיש מדבר בניגון מסוים, התשובה תגיע באותה המנגינה. לכן האדם צריך תמיד לדבר בנעימות ואז ממילא יקבל ג"כ מהאישה תגובה נעימה.

"...הוציאוהו ותשׂרף" (לח, כד)

תמר ואשת פוטיפר שתיהן לשם שמים נתכוונו וא"כ מדוע יש בכל זאת הבדל ביניהן? שכן תמר זכתה שממנה יצא המשיח ואשת פוטיפר נשארה לדיראון?

תרץ הרב ליב חסמן זצ"ל: תמר בשעה שכל הלשם שמים שלה עמד לרדת לטמיון, כאשר יהודה אמר הוציאוהו ותישרף בכל זאת שתקה. משום מוטב להפיל עצמו לכבשן האש ולא להלבין פני חברו ברבים, אע"פ שהיא צודקת! אבל אשת פוטיפר התנהגה הפוך לגמרי, כשראתה שיוסף לא מסכים עם הלשם שמים שלה רדפה אותו בכל הדרכים הנוראות כולל הלבנת פנים איומה בשקר וכזב שאין לתאר. אכן זהו ההבדל: מה קורה אתך כאשר מישהו אחר לא מסכים עם הלשם שמים שלך?!...

וַיִּכַּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי (לח, כו) (אברהם לוי)

תן לו "את שלו"!

ידוע שתורתנו היקרה נדרשת בַּפְּנִים רבות ובפרד"ס חלקים, וסודות רבים גנוזים בכל מילה ואות שבתורה. האמת היא שלא רק 'באותיות התורה' רמוזים סודות, אלא אפילו 'בתגים' שעל האותיות רמוזים סודות עמוקים - כפי שמצאנו במדרש שר' עקיבא היה דורש 'פְּתָרֵי אוֹתוֹת' (מנחות כ"ט ע"ב, והובא בשינוי נוסחה בילקו"ש שמות רמז קע"ג), אלא שזה עוד לא הכל. משום שהתורה נדרשת גם בחילופי אותיות ואפילו חילופי ניקוד כאשר "מיקום" הניקוד או האות מרמזים על דבר מסוים, וכאשר הניקוד מוחלף בין האותיות - מתקבל באותם מילים "חידוש נוסף". רוצים דוגמא נפלאה לכך? אל דאגה, הדוגמא מאוד קרובה, היא נמצאת בפרשה שלנו. היכן? בפסוק הנ"ל שבראש המאמר המופיע לגבי "מעשה יהודה ותמר" מוזכרות המילים "צְדָקָה מִמֶּנִּי", וביאורם הוא "שיהודה הודה לתמר על עניין מסוים וְהִצְדִּיק את דבריה". עד כאן "ביאור העניין" המונח במילים "צְדָקָה מִמֶּנִּי". אך כאשר מחליפים את הניקוד שבין האות צ' לאות ד' אזי במקום המילים צְדָקָה מִמֶּנִּי מתקבלות המילים צְדָקָה מִמֶּנִּי, ובהם טמון המסר הנפלא הבא:

פעמים שלאדם הנותן צדקה יש באותו רגע הרגשה שהוא מאבד חתיכה מרכושו למען המצווה, ואין לו ספק שאותם מטבעות שהוא נתן לצדקה - הם בעצם הקרבה וויתור על חלק מממונו. בא הבורא בפרשתנו ומגלה לאותו אדם יסוד נפלא: צְדָקָה - מִמְּנִי! מוֹשִׁי, הידעת?! דע לך שבשעה שקצבתי לך את כמות הממון שתהיה לך לקחתי בחשבון גם את כל הצדקות שאתה אמור להפריש - ומימנתי לך גם את "ההוצאה הזו", ובעצם אתה לא נותן משלך - אלא משלי.

במילים אחרות: מוֹשִׁי החמוד, עליך להבין שבארנק שלך יש "פיקדון" השייך לאותו עני העומד מולך, וכאשר הנך נותן צדקה כפי כוחך אתה בעצם מחזיר את הפיקדון לבעליו האמתיים. שהרי אני נתתי לך את אותו ממון כדי שתעביר אתו הלאה לאדם הזקוק לו, אלא שהשתמשתי בך בתור "צינור" ושליח כדי לזכות אותך במצווה היקרה הנקראת "צדקה".

היסוד הזה מעוגן באור החיים הקדוש על הפסוק "אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשָׁה" (שמות כ"ב כ"ד), שם שואל האור החיים כך: יש כלל ידוע בתורה שכל פסוק שכתוב בו אִם רווח - זה אומר שלא מדובר במצווה שחובה לקיים, אלא במצווה שתלויה ברצון האדם. אם ירצה האדם יְקַיֵּמְנָה ויטול שכר, ואם לא - הרשות בידו להתעלם מהמצווה. כלל זה נאמר בכל התורה חוץ משלושה מקומות שבהם התורה השתמשה במילה אִם, ולמרות זאת אין הכוונה שם שהדבר תלוי ברצון האדם - אלא האדם מחויב לקיים את אותה מצווה בעל כורחו, ואחד משלושת המקומות הללו זו "מצוות הלוואה" אשר כתבה בה התורה אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי. ושואל האור החיים הקדוש: אם באמת מצוות הלוואה זו מצווה שחובה לבצעה - ולא מדובר במצווה על בסיס "בחירה חופשית", אם כן מדוע כתבה בה התורה את המילה אִם? ועונה האור החיים את התירוץ הבא: בורא עולם אוהב את הבריות וחפץ לזון את כולם בכבוד ובשלמות. אלא שפעמים האדם חוטא ומכתים את נשמתו. מה עושה הבורא כדי לנקות את נשמתו של אותו חוטא? במקום לשלוח לו את מזונו בכבוד - מכביד עליו ה' את עול הפרנסה ומצריך אותו לחזור על הפתחים ולבקש צדקה, ועל ידי אותו צער נמחלים חטאיו של אותו חוטא.

לאחר ההקדמה הזו, מפרש האור החיים את הפסוק כך: אִם כֶּסֶף - אם רואה האדם שיש לו כסף יותר מכדי צרכיו וסך הוצאותיו, למה ניתן לו אותו כסף? לאיזו מטרה נשגבה? תִּלְוֶה אֶת עַמִּי - מטרת אותה "יתרת הכנסה" לעשות צדקות ולהלוות לעני ולדך... אֶת הָעֲנִי - עִמָּךְ - אותו ממון מיותר שקיבלת הוא ממנו של העני הנמצא עמך, ומה שאתה נותן לו זה בעצם שלו על פי דין - רק שהבורא השתמש בך בתור צינור להעביר לאותו עני "את שלו". לכן... לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשָׁה - אל תתגאה ואל תתנשא על אותו עני בזמן מתן הלוואה או הצדקה, שהרי בעצם הנך ממלא את חובתך בלבד - ובסך הכל אתה פורע לו את פיקדונו. עד כאן ביאורו הנפלא של רבנו האור החיים, ואת דבריו הקדושים ניתן לסכם בשתי המילים צְדָקָה - מִמְּנִי, וכפי שראינו בראש המאמר.

ברשות הרבים וברשות היחיד וברשות בעל הבית והקוראים - נמריא עוד קצת ונגלה ממתק נפלא שרבים לא יודעים על קיומו. בזוהר הקדוש (וירא ק"ד ע"א) כותב רבי אלעזר את הדברים הבאים: בשעה שהקדוש ברוך הוא אוהב איזה אדם, הוא שולח לו מתנה. מהי המתנה? "עני"! כדי שיזכה על ידי הצדקה שייתן לו ויימשך עליו חוט של חסד, וכאשר יבוא לעולם חלילה איזה נזק או צרה - יהיה מוגן אותו נותן צדקה, ואף אחד לא יוכל להזיקו. לא יאומן! שמעתם את התגלית? הבנתם מהי המתנה שהבורא נותן לאדם? "עני"! כאשר מגיע אליך עני ומבקש ממך צדקה - דע לך שבאותו רגע בורא עולם אוהב אותך והוא שולח לך מתנה נפלאה - וזו הצדקה שכעת הזדמנה לך, אשר באמצעותה הנך מושך עליך חוט של חסד (רחמים) ומבצע "ביטוח מלא" אשר יעמוד לך בעת צרה ויציל אותך מכל תקלה.

חלמתם שזה עד כדי כך? לא רק שהעני אינו מטרד ועול, אלא הוא בעצם הנשיקה והמתנה שבורא עולם נותן לאדם. אלא מה, כאשר מגיע עני אל האדם ומבקש ממנו צדקה, באותו רגע היצר מזכיר לאדם שהדולר ירד, שהמע"מ עלה, שהרכב צריך לעבור שְׁדְרוּג... פתאום אין לאדם כסף לצדקה והוא פותר את העני עם איזה שקל, ואם הוא לארג' ויש לו לב רחמן כמו אברהם אבינו - אז הוא מגדיל את "המענק" לסכום ענק ונותן שקל וחצי, ואם המקרה ממש נוגע לליבו - אז הוא שולף סכום עתק ונותן שתי שקלים, אותו אלמוני בטוח שזה מה שבאפשרותו לתת לדלפוני.

אבל... לאחר מכן פלמוני נכנס לחנות ולוקח עגלה, ומתחיל להעמיס מכל טוב מצרים. אוכל, ממתקים, פינוקים, הוא מכניס לעגלה מכל הבא ליד וכפי תאוות ליבו, לאחר מכן הוא מגיע לקופה וממתין לתורו. לפתע מכריזים ברמקול שיש מבצע במחלקת ירקות ויש הנחה של 30% על הכל. באותו רגע האדרנלין מתגבר בגופו של פלמוני והוא שועט לכיוון הירקות ומעמיס בעגלתו שקיות נוספות... פתאום יש לו כסף לכל המבצעים... מתברר שהוא לא חי בדיוק על השקלים...

פלמוני זה אולי דוגמא קיצונית, אך המציאות שמאחורה משקפת את כולנו אם מעט ואם הרבה. אנחנו לא נותנים צדקה "כפי כוחנו" באמת, שהרי מתברר שכאשר מתחשק לנו אנחנו יכולים לשלוח מהארנק עוד קצת. אם כן מדוע אנחנו לא שולפים מהארנק עוד קצת לכבוד מצוות צדקה? משום שאיננו חיים את המושג צְדָקָה - מְמַנִּי. באיזה שהוא מקום בלב יש לנו הרגשה של "הפסד" ואנו בטוחים שהצדקה באה על חשבוננו, לכן פתאום אין לנו אפשרויות.

שאלה קטנטונת: אתרוג יקר קונים? מצות מהודרות משקיעים? תפילין מפוארות מחפשים? אז למה אנחנו לא מהדרים גם במצוות צדקה? מדוע דווקא שם אנחנו נחסמים? מה גם שראינו בזוהר שרבי אלעזר מצהיר שהצדקה היא ביטוח של האדם, ואין ספק שכמו שבעולמנו הדל יש "רמות" לביטוח (יש ביטוח מקיף, ויש צד ג'...) אין ספק שגם בצדקה נמצא הקטלוג והסולם הזה, ומי שנותן כהוגן כפי כוחו "באמת" - אזי הוא זוכה לביטוח מושלם. מצד שני מי שנותן עם חצי לב וחצי עין וחצי מטבע, אין ספק שהביטוח שהוא

עושה לעצמו יהיה בהתאם. לא חבל. אלא מה, אומר אדם לעצמו: אם אני אתן לכולם, בסוף אני אצטרך בעצמי להסתובב ולחזר על הפתחים. אם כן מדוע שאתן צדקה? האין זה שיקול נכון? צר לנו לאכזב את אותם מתוקים החושבים כך, ורצוננו לגלות להם הפתעה שגילה לנו מר"ן הבית יוסף בשולחנו הטהור, שם כתב כך: לעולם אין אדם מְעִנִי מן הצדקה, ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה (שו"ע יו"ד רמ"ז ב'). רבנו השולחן ערוך מגלה לנו שמי שנותן צדקה מובטח לו שלא יהיה עני בגלל זה, ולא יגרם לו כל רע. אלא שזה עוד לא הכל. מה כוונת המשורר?

ידוע הדבר ומפורסם העניין 'שבשולחן ערוך' אין מילה מיותרת. אם כן מדוע נקט כאן השולחן ערוך את המילה "לעולם"? התשובה היא חד משמעית! לעולם... בכל מצב... יהיה מה שיהיה... מי שיינתן צדקה מכל הלב ויתאמץ במצווה יקרה זו, יש לו הבטחה שלא יהיה עני ולא יארע לו כל נזק מכך. [כמובן שלא מדובר על "מתאבד" השרוי בחובות ואין לו במה לפרנס את בני ביתו ומחלק צ'קים פתוחים לכל נצרך, אלא מדובר על אדם שכן יכול להתאמץ - ויש בידו ממון "מְעַבֵּר" לכדי חיותו]. הבעיה היא שאנשים רבים לא למדו את הסוגיה ואין הם יודעים עד כמה נשגבה מעלת הצדקה ועד כמה גבוהה היא בשמים, ומשום כך ראוי שנעלה כאן כמה משפטים מהלכות צדקה אשר באמצעותם נוכל להפנים יותר את עוצמת מצווה יקרה זו, וכדלהלן:

* מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד... וכל המעלים עיניו מְמַנָּה נקרא בליעל, וכאילו עובד עבודת כוכבים, ומאד יש ליזהר בה כי אפשר שיבוא לידי שפיכות דמים... כמו שהיה במעשה עם נחום איש גם זו (יו"ד רמ"ז א').

* לעולם אין אדם מְעִנִי מהצדקה, ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה (יו"ד רמ"ז ב').

* הצדקה דוחה את הגזירות הקשות, וברעב - תציל ממוות, וכל המרחם על העניים הקב"ה מרחם עליו (יו"ד רמ"ז א').

* ייתן האדם על לבו שהוא מבקש כל שעה פרנסתו מהקדוש ברוך הוא, וכמו שהוא מבקש שהקדוש ברוך הוא ישמע שוועתו - כך הוא ישמע שוועת עניים (יו"ד רמ"ז ג').

* גם ייתן אל לבו כי הוא גלגל החוזר בעולם וסוף האדם שיבוא הוא או בנו... לידי מדה זו [ויצטרכו צדקה] וכל המרחם על אחרים - מרחמין עליו [שלא יזדקק לבריות] (יו"ד רמ"ז ג').

* כל אדם חייב ליתן צדקה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו (יו"ד רמ"ח א').

* צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות, בשמחה ובטוב לבב, ואם נתנה בפנים זועפות ורעות הפסיד זכותו (יו"ד רמ"ט ג').

* אם שאל לו העני ואין לו מה ייתן לו, לא יגער בו... אלא יפייסנו בדברים ויראה לבו הטוב שרצונו ליתן לו אלא שאין ידו משגת (יו"ד רמ"ט ד').

* אסור להחזיר העני השואל [המבקש] ריקם. אפילו אין, נותן לו רק גרוגרת אחת \פרוטה אחת] (יו"ד רמ"ט ד').

* אם יכול לעשות לאחרים שיתנו, [לגרום לאחרים שיתנו צדקה] שכרו גדול... (יו"ד רמ"ט ה').

אכן הצדקה כל כך גבוהה בשמים וחיונית מאוד לאדם העני, ואשרי המקיים את המצווה הזו בהידור, רב שכרו ורבה מעלתו בזה ובבא.

כעת המקום לציין שלמרות שניסינו קצת לעמוד על מעלתה ורוממותה של הצדקה, עדין יש איזו נקודת חן קטנטונת שהגמרא מחכימה אותנו בה, ולא כולם מודעים לה: הגמרא (כתובות ס"ז:) מביאה מעשה על הלל הזקן שהיה מטפל באופן קבוע בעשיר שירד מנכסיו ודאג לו בכל יום לכל צרכיו שהורגל בהם, ואחד מצרכיו היה "סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו". פשוט לאיש הזה היה חסר הכבוד הרב שהיה מנת חלקו בימי עושרו נוחם עדין, והלל הצדיק דאג להשלים לו את החסר הזה מידי יום.

היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה (לח, כח)

אבק הרציחה הלבנת פנים

רש"י: לא רצתה להלבין פניו לומר "ממך אני מעוברת!" אלא "לאיש אשר אלה לו". אמרה: אם יודה מעצמו יודה, ואם לאו ישרפוני ואל אלבין את פניו. מכאן אמרו: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים.

בספר "ברכת אליהו" להגר"ש עמאר שליט"א, הראשון לציון, מבואר העניין ע"פ תרגום יונתן בן עוזיאל, שכתב שלא מצאה תמר את שלושת המשכנות ותלתה עיניה לשמי מרום וביקשה רחמים, שהש"ת יענה לה בעת צרתה ויאיר את עיניה למצוא את שלושת העדים, והבטיחה שממעיה יצאו שלושה קדושים שיקדשו את שמו יתברך וירדו לכבשן של אש בבקעת דורא. אז הקב"ה רמז למיכאל והאיר עיניה ומצאתם, והניחה אותם לרגלי הדיינים ואמרה: "לאיש אשר אלה לו אני מעוברת! ואפילו אם אשרף לא אפרסם ואני מתפללת לה' שישים בליבו שיכירם ויצילני." וכשראם יהודה הכירם. אמר בליבו: "טוב לי להתבייש בעולם הזה שהוא עובר, ולא אבעת בפני אבותיי הצדיקים בעולם הבא. טוב לי להישרף בעולם הזה באש כבויה של העולם הזה ולא באש אוכלת אש, דמיכלא קביל מיכלא הוא (מידה כנגד מידה). לפי שאמרתי ליעקב אבא 'הכר נא הכתונת בנך היא' על כן אני צריך לשמוע בבית דין למי החותמת והפתילים והמטה האלה."

עוד כתב התרגום (שם) על הפסוק "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני", שיצאה בת קול מן השמיים ואמרה: "מלפניי היה הדבר הזה" וניצלו שניהם מן הדין (תמר ניצלה מהאש ויהודה ניצל מדינה של גיהנום). ע"כ.

ומכל זה לומדים כמה דברים נפלאים. תחילה, חומרת עוון מלבין פני חברו ברבים שהוא כל כך חמור, עד שהייתה מוכנה תמר למות בשבילו ולאבד עמה עוד ב' נפשות שהייתה מעוברת בהם, ובלבד שלא להלבין את פני יהודה ברבים.

לא אחת מריבה קטנה בין שכנות יכול להביא לסכסוך ארוך, כשכל אחת חושבת שהיא הצודקת ועל כן אינה מוכנה לוותר לחברתה. כאמור, לעיתים ה"ברוגז" נמשך תקופה ארוכה כשאף אחד לא יודע את מועד סיומו.

סיפורנו הוא על שתי שכנות הגרות בבניין דירות בשכונה ירושלמית ו... באותה הקומה. הן רבו ביניהן מדי פעם על דברים של מה בכך, ולאחר שפעם האחת הטיחה עלבונות קשים בחברתה, החליטה הנעלבת לא להשיב מלחמה שעה ובכך להימנע מאיסור לשון הרע. כך נמשך לו ה"ברוגז" האחרון כ... עשרים שנה. הן נפגשות במכולת, במעלית, ברחוב, ואף אחת מהן לא מוציאה הגה כדי לדבר ביניהן, כמובן. השנים חלפו והנה מגיע מועד חופתו של בן השכנה שהבליגה בזמנו, והיא, בצעד מיוחד, מחליטה להזמין לשמחתה גם את... שכנתה. מי יודע, אולי בזכות השמחה הזו אולי ישבר משהו בליבה הקפוא כלפיה ובכלל זה הזמן להביא קץ לסכסוך שהיא כבר שכחה סיבתו.

באחד הערבים, כשהזמנה בידה, לאחר עשרים שנה בהן לא דיברו ביניהן אף לא מילה אחת, היא אוזרת אומץ וניגשת להקיש על דלת השכנה.

"שלום, ערב טוב, גב'... מה שלומך?" "ב... ב... רוך ה...ש...ם...." ענתה בלשון רפה ובגמגום השכנה הנדהמת לראותה מתייצבת על מפתן דלתה. היא! "רציתי להזמין אתכם לשמחה שאנו עורכים בעוד כחודשיים." "ב... ב... בשמחה רבה..." השיבה השכנה, עדיין מהססת ובוררת מילותיה. "היכנסי, בבקשה." הן ישבו על הספה והחלו לשוחח בחופשיות רבה כאילו לא היה מעולם סכסוך קשה ביניהן. "מתי החתונה, חביבתי?" שאלה השכנה. "הוא, ב 24.1.2001." "אוי, בדיוק בתאריך הזה יש לי ניתוח. האמיני לי, שבשמחה רבה הייתי מגיעה לחתונה, אך אני אהיה מאושפזת בבית הרפואה וייקח לי לפחות יום יומיים להחלים." השתיים התחבקו, התנשקו ונפרדו בהתרגשות גדולה מהפגישה המפתיעה הזאת.

אם החתן החליטה לעשות מעשה ולבדוק את האפשרות להקדים את החתונה ביומיים או דחייתה ביומיים, להקדים לא היה אפשרי, אך לאחר את החתונה ביומיים היה ניתן. היא פנתה לבנה ושאלה מה דעתו לדחיית החתונה אך ורק בגלל השכנה שבזכות חתונתו והשתתפותה בשמחתם תהיה להם שמחה גמורה בשמיים. "אימא! את יודעת טוב מאוד שחתונה לא דוחים!" מחה הבן. "אכן, אתה צודק, בני, אך יש כאן 'סיבה מיוחדת'. ודע לך, בזכות זאת תזכה כל חיך לחיים טובים ומאושרים בזכות המעשה הגדול והאצילי שתעשה,

אם תעשה". "אימא, אבל כבר הדפסנו הזמנות, וגם צריך לדבר עם הכלה והוריה. אולי הם לא יסכימו?" "אנא, שאל אותם ואולי לשמע הסיבה הם יסכימו?". הבן ראה זאת כמצוות כיבוד אם ובערב מיד נסע לפגישה עם הורי הכלה, ולאחר זמן לא רב, במתק לשונו, שכנעם לדחות את החתונה ביומיים. כיוון שההזמנות טרם חולקו ולא היו מכשול גדול להחלטתם, נעתרו הורי הכלה לבקשתה המאוד מיוחדת של אם חתנם.

משמיים מצאו אולם פנוי, התזמורת והצלמים היו פנויים בתאריך החדש והכל הסתדר על הצד הטוב ביותר. ההזמנות הודפסו מחדש ושוב ניגשה אם החתן לשכנתה והזמינה אותה למועד החדש. "אני לא מאמינה! למה?" נדהמה השכנה "את כל השינוי עשיתם בגללי?! חבל לכם על כל הטרחה, אז הייתי מגיעה ל'שבע ברכות'.... אוי, כמה טרחתם בוודאי כדי לשנות את התאריך... וכל זה לכבודי..." השתיים התחבקו ממושכות ובכו זו על כתפיה של זו.

כמתוכנן, אושפזה השכנה לקראת הניתוח בתאריך שנקבע מראש, ב - 24.1.2001 כמה שעות לאחר הניתוח, בשעות הערב, היא שומעת בחדשות ששודרו ברדיו על האירוע שזעזע את כל המדינה: רצפת הריקודים באולמי "ורסאי" בירושלים קרסה בשיאה של חתונה ועשרות בני אדם נהרגו ונפצעו. לפתע היא נזכרת שבערב זה הייתה אמורה להתקיים חתונת בן שכנתה באולם זה! בזכות הפיוס שביניהן נדחתה החתונה לעוד יומיים והן ניצלו בנס מאירוע קשה זה. היא מיהרה להתקשר לשכנתה, שלא ידעה בינתיים מהטרגדיה, וריגשה אותם בנס הגדול שאירע למשפחותיהן והכל בזכות שמחלה על כבודה...

דבר אחר: יהודה, על אף הבושה הנוראה שהייתה לו לעיני העולם, בעת שכינס בית דין לדון את תמר בשריפה, והיא הציגה את מטהו פתילו וחותמו, באותה שעה היה במאבק אדיר בינו לבין עצמו, כי אע"פ שלא היה ממית את תמר, מ"מ, לא היה מוכרח לגלות כי ממנו היא הרה והיה יכול לזכותה בדין ולומר כי נאנסה ונעברה, אבל לא היה צריך לגלות שזה בא ממנו, כי יביא לו ולבית אביו ביזיון נורא. אך יהודה לא שם לב לזאת, וכיוון שבתחילה חשד בתמר ורצה לדון אותה כזונה, קם ואמר כי אין בה אפילו חשש ולו הקל ביותר, והיא כשרה וצדקת שבנשים, אשר כל מטרתה ותאוותה הוא להעמיד קרן אורה בבית ישראל. ואחר זה נתעצם יהודה ביותר בגבורת הנפש והוציא לעין כל את צדקתה של תמר. אז נתלבש בו רוח השכינה וזכה למלכות ונתקיים בו "יהודה אתה יודוך אחיך", היינו כשם שלא שינית משמך יהודה והודית על האמת, לכך לעולם יודוך ותזכה למלכות ולשאר ברכות מופלאות.

ועוד למדנו כאן על כוחותיה ותעצומות נפשה של תמר, שאפילו בראותה שעומדים לשרפה חיים לא נתייאשה מבעל הרחמים וביקשה ממנו שייתן בליבו של יהודה לחון אותה. היא הראתה בזה לדורות עולם על גודל האמונה שבלבבה. כי תחת שהיה לה לכעוס על יהודה ולגדפו ולביישו, שתקה ובעיניים דומעות ולב מלא תחינה דלו עיניה למרום. מההתנהגות המופלאה הזו של אמונה וביטחון מופלא בהשי"ת השפיעה לזרעה עד עולם.

וכמו שמיצינו בדוד, שיצא מחלציה, שבברחו מפני אבשלום בנו היה מהלך עייף בדרך, גולה ומטולטל, והנה שמעי בן גרא יוצא לקראתו ומקללו קללות נמרצות ונוראות, ולא זו בלבד אלא שהיה הולך אחריו וסוקלו באבנים. מלווי דוד המה ראו כן תמהו, וחרה אפם עד מאוד, עד אשר אבישי בן צרויה אמר למלך: "תנה לי ואסירה את ראשו מעליו". ודוד בצדקתו התרעם על אבישי: "הנח לו כי ה' אמר לו קלל". כל זה בא לו מורשה מתמה, שהניחה הכל ביד השי"ת, ומי שהוא בעל אמונה גדולה בהשי"ת אינו כועס מעולם על שום נברא, כי הוא יודע שהכל בא מעילת העילות וסיבת כל הסיבות, ורק אליו מגמתו. יהי רצון, שנדבק בדרכי אבותינו הק' לילך בדרכם ואורחתם.

בספר "נפשי תידום" מובא מעשה נפלא הממחיש עד כמה צריכים אנו זהירות יתירה בכבוד הבריות: השעה רבע לתשע בערב, והחתן עדיין לא בא. חלק מבני משפחתו, שלא ידעו מרחשי ליבו, גם נוכחו במקום. בשעה תשע נצצו הדמעות בעיני הכלה והוריה מודאגים ודרוכים. גיסו של החתן, איש ישר ונעים הליכות, נסע במהירות לבית החתן. החתן, שלא התייעץ בדעת תורה טרם קיבל את החלטתו הפזיזה, ולא הבין את חומרת מעשיו, הכריז בפניו: "אינני רוצה אותה! אי אפשר לסבול את המשקפיים האלו!" הגיס ניער אותו וגער בו, אך ללא הועיל. הגיס חוזר לאולם, השעה כבר עשר, ומתוך מבוכה ובושה גדולה מנשוא, מסר בחוסר אונים את הבשורה המרה לאבי הכלה: "לא תהיה חתונה החתן חזר בו."

אי אפשר לתאר את הבושה, הכלימה והביזיון של הכלה ובני משפחתה בפני אולם מלא אורחים, ידידים ושכנים. הון תועפות הושקע בשמלה החדשה של הכלה ובשולחנות העמוסים כל טוב. ההשקעה, יחד עם שעות של עבודה, המון תקווה וציפיות לטוב, ירדו לטמיון. הכלה פרצה בבכי מר וכשלו ברכי אימה. אביה גייס את כל כוחות האיפוק. איזו בושה! איזו חרפה! גיס החתן יחד עם הרב, שאמור היה לסדר את הקידושין, ניסו לעודד ולשכך את הכאב במקצת: "היא עוד תמצא טוב ממנו. גם זו לטובה." והם צדקו. כעבור שמונה חודשים הכלה קיבלה הצעה העולה על החתן הקודם מכל הבחינות, גם רוחניות וגם גשמיות. בעת כתיבת שורות אלו, היא סבתא מאושרת שכבר צברה למעלה מארבעים שנות נישואין מתוקות מדבש עם בעלה, איש מכובד ומצליח. עד כאן סיפורה של הכלה. סוף טוב הכל טוב.

גם החתן מצא אחרת, כביכול נאה מן הראשונה ובלי משקפיים. והנה, מספר חודשים לאחר החתונה חלה הרעה בראייתה של אשתו והיא נזקקה למשקפיים. כעבור שנה נולד להם, במזל טוב בנם הבכור. הילד נולד עם פזילה חמורה בשתי עיניו ונזקק לטיפולים יקרים ולניתוחים במשך שנים, וגם הרכיב משקפיים עבות. צריך לציין, שמעולם החתן לא פייס את הכלה הראשונה ואת משפחתה, וכאמור, מעולם לא התייעץ בדעת תורה. עשרים וחמש שנה לאחר שהשאיר כלה בזויה ואומללה זו וחזר בו מן האירוסין, הוא חצה כביש כהולך רגל ומכונית פגעה בו והעיפה אותו למרחק של עשרה מטרים. בעל המעשה שכב בטיפול נמרץ חסר הכרה. הרופאים הודיעו למשפחה, שאם יחיה, קרוב לוודאי כי יהיה

"צמח". בחסדי שמיים יצא הוא מכלל סכנה, אך נזק בלתי הפיך למרכז המוח החלק השולט על הראייה. כשהתעורר, ראייתו הייתה מטושטשת ביותר. למשך כעשר שנים נוספות ראה דמויות כפולות. עיניו היו חשוכות מרפא ושום משקפיים לא יכולות היו לעזור לו. עוד יותר גרוע, ראייתו הכפולה הייתה מעייפת, מתסכלת ומרגיזה אותו מאוד עד ליומו האחרון.

כך נידון המבזה בחרב חדה של מידת הדין. והמתבזה יצאה לחיים טובים ומאושרים.

ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח (לט, ב) (מנחם יעקובזון)

פשט הדברים הוא, שמאחר והקב"ה היה עם יוסף, הוא זכה להיות איש מצליח, הברכה שרתה במעשה ידיו, ובשל כך הוא זכה למצוא חן בעיני אדוניו פוטיפר. אולם משמעות נוספת טמונה בכתוב, שאותה נבין לפי מה שאומרים העולם בשם ה'חפץ חיים', שהנה יש לשאול על נוסח ברכת החודש; מדוע מבקשים בברכת החודש פעמים על יראת שמים, בפעם הראשונה: "חיים של יראת שמים ויראת חטא", ולאחר מכן "חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים"? אלא, שלאחר הבקשה הראשונה של יראת שמים, אנו מוסיפים ומבקשים: "חיים של עשר וכבוד", ומי שרוצה עושר, חייב לחזור ולבקש שוב ושוב שיזכה ליראת שמים! לפי זה הסבר הפסוק הוא, שעל אף היות יוסף "איש מצליח", לא גרע הדבר מיראת השמים שבו, אלא אדרבה - "ויהי ה' את יוסף", וכפי שמבאר רש"י (שם, ג): שם השם היה שגור בפיו תדיר.

"ויהי ד' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדוניו המצרי" (לט, ב) (דעת זקנים מבעלי תוספות)

ישנם אנשים שאינם יכולים לעבוד את השם יתברך, אלא כשהם עניים ואביונים, ואילו משהם מתעשרים מיד שוכחים הם - "וישמן ישורון ויבעט". מאידך - ישנם אנשים שאינם עובדים את השם יתברך אלא רק מתוך עושר והרחבה, ואילו בעוני הרי "עניות מעבירה את האדם על דעתו ועל דעת קונו". אצל יוסף מעידה עליו התורה, כי "ויהי ד' את יוסף" - שהיה דבוק בהשם יתברך, גם כאשר "ויהי איש מצליח" וגם כאשר "ויהי בבית אדוניו המצרי" - כשהיה בשפל המדרגה. הוא עמד בשני הניסיונות, בניסיון העוני ובניסיון העושר.

"וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי יְהוּה אֶתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה יְהוּה מְצַלִּיחַ בְּיָדוֹ" (לט, ג)

אמרו חז"ל במדרש תנחומא על הפס' הזה: פוטיפר רשע היה, כיצד היה רואה שהקב"ה עמו? ומהו כי ה' אתו?

אלא שלא היה שמו של הקב"ה זז מפיו של יוסף. היה נכנס לשמשו, והיה מלחש ואומר ריבון העולמים אתה הוא בטחוני, אתה הוא פטרוני, תתני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ובעיני פוטיפר אדוני. ופוטיפר אומר לו, מה אתה מלחש שמא כשפים אתה עושה לי והוא משיבו, לא אלא אני מתפלל שאמצא חן בעיניך, לפיכך כתוב וירא אדוניו כי ה' אתו.

כתב בספר אמונים (מאמר השגחה פרטית פכ"ג) כיון שכך הייתה הנהגתו של יוסף נתקיים בו וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו. כיון שביקש לה' כל דבר היה ה' מצליח לו בכל מעשה ומעשה שהיה עושה. כן הוא בכל אדם, באשר הוא כשיהיה שם שמים שגור על פיו כל פעולה אשר יעשה יצליח. כי המדבקים תמיד באמונת השגחת הבורא, מושגחים הם ביותר בהשגחה פרטית. כי הקב"ה משלם מידה כנגד מידה כמו שהוא משגיח על מעשי ה' כך משגיחים עליו. כן אם האדם מרגיל עצמו בזה שבכל פעולה ומעשה שעושה מייחל לבורא, נעשים על ידו נסים ונפלאות הרבה.

לא! לא! לא! (הרב יחזקאל שובקס)

איי פארו - היא קבוצת איים השוכנת בצפון האוקיינוס האטלנטי, קצת צפונה מן האיים הבריטיים. רוב האיים שוכנים על גבי סלעים הבוקעים מתוך הים. בקיץ שורר בהם מזג אוויר קריר ונעים, ואף בחורף לא קר מדי בזכות זרם ה"גולף" הידוע. תנאי האקלים באיים בשילוב כלכלה מבוססת משכו צעירים רבים להגיע להתגורר במקום. משום כך החליטה קבוצת יזמים להקים על גבי אחד האיים עיירה חדשה בת מאות בתים אותם השכירו למהגרים החדשים. מאז עברו כעשרים שנה.

חיים ואפרים היו חברים אשר התגוררו במודיעין עילית ולמדו ביחד בכולל מצוין בעיר. בשעה מאוחרת באחד הלילות צלצל הטלפון בביתו של חיים. אביו היה על הקו. "חיים! שמעתי שמציעים לאברכים כל מיני השקעות נדל"ן. אני מבקש ממך שתבדוק כל עסקה בזהירות רבה. בכל מקרה, תיזהר מאוד שלא להתפתות לחלקלקות לשונם".

זה קרה כבר למחרת בסיום הכולל. האברכים גילו ברחבה בחוץ כמה דוכנים מאולתרים, כאשר מסביבם מכרזרים כמה אנשי מכירות אשר שכנעו את האברכים לשמוע מה בפיהם. אפרים התיישב בחשיבות ליד אחד הדוכנים. מולו ישב איש מכירות מחויט ומעונב בעל משקפיים אופנתיות. "איך קוראים לך?" - שאל. "אפרים". "לי קוראים גבריא. האם אפשר לשאול אותך, אפרים, מה החלום שלך בחייך?" התשובה כמו התבקשה מאליה. ברוך ד', הוא עושה חיל בלימודי הכולל. "החלום שלי: לשבת וללמוד בכולל בהרחבת הדעת בלי דאגות פרנסה". שאלה נוספת: "האם היית רוצה שיוזרם לחשבונך סכום של אלפי שקלים מדי חודש בחודשו?" אפרים קרן מאושר. "בוודאי, מה השאלה?" ועוד שאלה: "האם יש לך קצת אומץ לקפוץ להשקעה יפה שיש בה סיכויים גדולים מאוד להרוויח יפה?" התשובה הייתה חיובית.

למחרת בהפסקת הצהריים ישב אפרים במשרד מפואר והקשיב בשימת לב לדברים. לראשונה בחייו שמע אודות איי פארו, על מאות הבתים אשר מושכרים בסכומים גבוהים, ועל הבעלים אשר מוכנים כעת למכור את הנכסים במחיר מציאה. "אתה קונה בית במחיר של עשרים אלף דולרים ומשכיר אותו בסכום של חמשת אלפים דולרים בשנה. לאחר ניכוי הוצאות ניהול ותחזוקה, אתה נשאר עם רווח של ארבע מאות דולר לחודש, אשר מופקדים היישר לחשבון הבנק שלך". "מאיפה יש לי עשרים אלף דולר?" - שאל אפרים בתמימות

ילדותית. "זו לא בעיה. אנו עומדים בקשרים מצוינים עם כל הבנקים, ואנו משיגים הלוואות נוחות בתנאים מצוינים. אתה מגיע לפגישה בודדת בבנק, חותם על כמה מסמכים, ותוך שבוע יש לך את כל הסכום בחשבון הבנק." "הלוואות צריך לפרוע, הלא כן?" - שאל אפרים. "ברור! שמע היטב איך זה עובד. מתוך ארבע מאות הדולרים אתה מפריש מאה דולר לפירעון ההלוואה, והשאר נותר שלך".

לאפרים הציקה שאלה אחת: "אם זה עסק משתלם כל כך, מדוע הבעלים מבקשים להתפטר מהנכסים?" המתווך היה הוגן אתו. "אני בעצמי הייתי שמח לבדוק את הדברים מקרוב. בהזדמנות הקרובה הייתי טס לשם, מדובר בטיסה של שש שעות. אם אתה מעוניין בכך, תצטרף אלי על חשבון החברה".

הם אכן טסו, וראו את האיים מקרוב. מקום יפה ורגוע, אטרקטיבי בשביל גוי מן היישוב. גבריאל ששוחח באנגלית שוטפת, ראיין את תושבי המקום, מהם שמע על דמי השכירות שהם משלמים, על הפרנסה הטובה שיש במקום, ועל הצעירים הרבים אשר מתרבים מיום ליום. המסקנה הייתה ברורה: עסקה מצוינת. רק לקפוץ ולהשקיע.

עם האוכל בא התיאבון' - אומרים. לאחר שהבית הראשון החל להניב רווחים, רכש אפרים עוד ועוד בתים כאשר הוא לוקח על עצמו הלוואות נוספות. בסך הכל רכש עשרה בתים.

באחד החודשים הבחין אפרים שהסכום שהופקד בבנק נמוך באופן משמעותי. אפרים התקשר בבהילות לגבריאל, והלה הבטיח לברר את העניין. לאחר כמה ימים פגש חיים את אפרים חברו בכולל, בעיניים טרוטות ובמצח חרוש קמטים עמוקים. חיים נבהל כהוגן. "מה קרה לך?" "הפכתי ביום אחד לבעל חוב של כמעט מאתיים אלף דולר". "מה קרה?" "אני בעצמי לא יודע בדיוק. הסבירו לי משהו על שינויים גיאוגרפיים באיי פארו. הסלע הגדול שעליו עומדת העיירה, שוקע בים מדי שנה בשיעור של כמה סנטימטרים. בסערה אשר התחוללה בים באחד הימים כוסו כל הרחובות במי ים מלוחים. חלק גדול מן התושבים החליטו לעזוב והשאירו את הדירות ריקות".

לאפרים הציקה שאלה: "חיים, אנחנו שנינו פגשנו את המתווכים, אני התפתיתי להשקעה ואילו אתה סירבת. איך זה?" "אני ידעתי מראש שבמשא ומתן הם חזקים ממני והחלטתי פשוט להתעלם מהם. הם שאלו אותי אם יש לי חלום שכסף יזרום לי לחשבון הבנק. אמרתי להם 'לא!'. שאלו אותי אם אני רוצה להרוויח סכום של כמה מאות דולרים תמורת השקעה קטנה. אמרתי להם 'לא!'. שאלו אותי אם אני רוצה להרוויח כסף בלי לעבוד, אמרתי להם 'לא!'. ככה עזבו אותי. לאחר מכן, הלכתי לברר על ההשקעות האלו והבנתי שכל השקעה נדל"נית שיש בה תשואה גבוהה נועדה רק לאנשים שיש להם כסף מיותר".

"למען האמת" - הגיב אפרים - "גם לי הציקה המחשבה הזאת". "כן, אבל ברגע שנכנסת איתם למשא ומתן, היו להם תשובות לכל השאלות וככה נפלת".

כך נאמר בפרשתנו: "וימאן ויאמר אל אשת אדוניו הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי. איננו גדול בבית הזה ממני ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לא-לקים".

נשאלת השאלה מדוע הקדימה התורה לומר "וימאן", הרי המיאון הזה מתברר לבד מתוך הדברים של יוסף. אלא כך מפרש ה"שפת אמת" (תרמ"ד): "פירוש, בתחילה מיאן בעבירה בלי טעם, רק כמו שאמרו חז"ל 'אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר, רק מה אעשה אבי שבשמים גזר עלי'. ואמת, שעל ידי יראת שמים זה, זוכין אח"כ למצוא טעמים לבחור בטוב ולמאוס ברע. לכן על ידי 'וימאן' בא לנתינת טעם. כי החכמה של האדם הבל, ויש בו כמה טעויות. אבל החכמה והדעת שבא ע"י יראת שמים היא האמת".

ה"דברי יחזקאל" מבאר שלכן יש 'שלשלת' על 'וימאן', לרמז כי יוסף סירב בתוקף לשמוע כלום. לא! לא! לא!

ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים (לט,ט) (ראובן דהאן)

יוסף אומר לאשת פוטיפר "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים"

צריך להבין:

1. ואילו הייתה זו רעה קטנה, היה עושה אותה?

2. הלשון "וחטאתי" משמעה עבר, ומדוע לא נאמר "ואחטא" לשון עתיד, כלומר כאשר אעשה רעה זו הרי אחטא?

אלא מתשובתו של יוסף, ניתן ללמוד את מזימתו של היצר הרע, שהצטדק וטען, הלא ישנה מצוה גדולה הנקראת "תשובה" ואין דרך לזכות בה אלא ע"י עשיית עבירה, ומיד אח"כ "תשובה" לכן כדאי שתחטא כעת ותעשה תשובה, ובמקום שבעלי תשובה עומדים אין...

ענה יוסף: ראשית, מדוע א"כ צריך לעבור עבירה גדולה, אני יכול להסתפק בקטנה. שנית, "וחטאתי" כבר מספיק בעבר, יכול אני לקיים מצוה זו מבלי לעבור במזיד עבירה.

ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה (לט,יב)

בפרשתנו קוראים אנו ולומדים על ניסיונו של יוסף הצדיק, ועמידתו בו. מה מבקשת התורה ללמדנו בכך? הרי אין אנו צריכים לסיפור זה כדי לדעת את חומרת איסור העריות, שהוא מהעוונות החמורים שבתורה, דיברה מעשרת הדיברות, ואחת משלוש העבירות שעליהן "יהרג, ולא יעבור"! אבל, כבכל פרשיות התורה, יש כאן לימודים נוספים לאין ספור. הלקח האחד הוא, שגם כאשר האדם חש שהקריב קרבן על מזבח אמונתו

ועקרונותיו, וכביכול משלמים לו מן השמיים רעה תחת הטובה שעשה – כיוסף הצדיק, שבהימנעותו מן העבירה העלילו עליו עלילה שפלה והושלך לבור כלא למשך עשר שנים – ידע נאמנה כי סוף השכר לבוא, ומבית האסורים יצא למלוך!

ולקח נוסף: חז"ל מלמדים, שההסתה של אותה מרשעת פעלה את פעולתה, ויוסף היה על סף נקודת השבירה. התגלתה אליו דמותו של יעקב אבינו, ואמר לו: עתידים אחיך ששמים יכתב על כתפות האפוד של הכהן הגדול, לזיכרון עולם לפני ה' – רצונך ששמך יימחה מבניהם? מיד נמנע, ולא עבר. מה ביקשו חז"ל ללמדנו בכך? את האמצעי הבדוק והמנוסה כנגד הסתות היצר הרע! כי זאת עלינו לדעת: אין לך אדם שאינו צופה לעתיד, ואינו מוכן להקריב מעט מנוחיות ההווה למען עתידו. הן זהו מותר האדם מן הבהמה. עקרת בית שמכינה קערת סלט, עובדת למען העתיד: במקום לאכול את העגבניות כמו שהן, לכסוס את הבצל ולכרסם את המלפפון, היא עמלה בחיתוך ותיבול וערבוב, כדי שכעבור שעה תוכל להגיש מאכל טעים יותר. בעלה עמל חודש תמים, למען המשכורת שבסוף החודש. ילדם לומד שנים רבות למען העתיד הממתין לו בסוף לימודיו. מי שעניו בראשו חוסך בתוכניות חיסכון, בקופות גמל וקרנות פנסיה. יכול היה בכסף זה לחיות טוב יותר בהווה, אבל מעדיף הוא לקמץ בהוצאותיו להבטחת עתידו. ואם כך חוסך עבור מאה ועשרים שנותיו – מדוע לא יחסוך למען הנצח שמשנת המאה עשרים ואחת והלאה?

בנובהרדוק מספרים היו סיפור. מעשה בחבורת מבלי עולם, ריקים ופוחזים, שהיו שותים ומשתכרים בחבורה ומבלים ימיהם בבטלה. יום אחד תהו ואמרו: "חברה, הרי פעם נצטרך למסור דין וחשבון על מעשינו, מה יהיה?" נבוכו. לבסוף החליטו בתקיעת כף, שהראשון מהם שיעלה למרום יתגלה אל חבריו ויספר להם מה נעשה בדינו. כך יוכלו להתכונן לקראת הבאות.

לא עבר זמן רב, והראשון נפטר משחמת הכבד, מחלת השיכורים. כעבור כמה ימים התגלה לחבריו, ופניו שחורים כשולי קדירה. "מה קרה", נבעתו כולם. "חבר'ה", אמר להם, "הכל בסדר! תמשיכו לשתות, אבל תמנעו משתיית וויסקי!". "וויסקי?" תמהו, "מה פירוש?" "אספר לכם", אמר בעגמימות. "עליתי למרום, ושאלו: עסקת בתורה, הקדשת לה עיתים? שאלתי: מדוע היה עלי לעשות כך? ואמרו: מה השאלה, חייב היית לחשוב לעתידך בעולם העליון! עניתי: עזבו, היה לי 'ראש קטן'. לא חשבתי על העתיד, חשבתי רק על הנאות ההווה! שאלו: כגון מה? ועניתי: עשיתי חיים! שתיתי לשכרה! שאלו: יין? עניתי: יין! ערק? ודאי, ערק! וויסקי? אכן גם וויסקי! תמהו: מילא היין, מתוק. והערק, טעים. אבל הוויסקי – פוי, מריר הוא, איך יכולת לשתות! צחקתי, מה מבינים הם בוויסקי? נכון שבתחילה הוא מר, אבל אחר כך, הא, נעשה חמים בכל הגוף, וההרגשה כל כך טובה!... ואז נתנו עלי בקולם: אם כך, הרי שחשבת על העתיד! מוכן היית לשתות וויסקי מריר בשביל ההרגשה שאחר כך – אז מדוע לא הקצבת שעת לימוד בשביל העולם שאחר כך?! וגזרו את דיני – אל תשאלו!"... "על כך אני אומר לכם, חברה: המשיכו לשתות, אך רק לא וויסקי"...

מובן שזה הוא ליקחו של שיכור, שכן אין לך אדם שאינו מוכן לוותר מעט בהווה בשביל רווח גדול בעתיד. ועלינו לדעת, שהשקעה של שעת לימוד בהווה, של שעת שיעור תורה, נושאת רווחים גדולים הרבה יותר מהשקעה של עשרים שקלים שמזכה את המשקיע בפרס הגדול שבפיס, גם לו היה יודע את המספר מראש! היחס בין שעה כאן לחיי נצח שם גדול הרבה יותר! ומכל שכן, שהאדם אוכל פירותיה גם בעולם הזה. ומכל שכן, שהוא גם נהנה בשיעור התורה מנועם הלימוד, מאור הקדושה, מתוספת הידיעות, והרי זה רווח כפול ומכופל, הכדאי מכל צד!.

יכולת על-אנושית של חשיבה על הזולת (הרב יהונתן גפן)

לקראת סוף הפרשה, מוצא את עצמו יוסף הצדיק במצב חסר תקווה. הוא נתון בבית האסורים מזה עשר שנים, וכל אפשרות ליציאה לחירות אינה נראית באופק. בשלב זה מתרחשת פרשיית פתרון חלומותיהם של שרי פרעה, אשר בעקבותיה מתחיל תהליך מדהים של עלייתו לגדולה של יוסף, עד להיותו שליט על כל ארץ מצרים. ישנו פסוק שבדרך כלל אינו זוכה להתייחסות מיוחדת, והוא זה המסמל את תחילת השינוי הדרסטי שחל בגורלו של יוסף. לאחר ששני הסריסים חלמו את חלומותיהם, הם היו מוטרדים מאוד ולא ידעו מה פירוש החלומות. יוסף מבחין בהבעת פניהם הדאוגה ושואל אותם: "מדוע פניכם רעים היום" (בראשית מ ז). שאלה זו, הנראית לכאורה שולית וחסרת משמעות, מובילה לפתרון החלומות שבסופו של דבר גורם לשחרורו של יוסף ולעלייתו המסחררת בסולם המלכות.

אילולא שאל יוסף את הסריסים לסיבת דאגתם, ייתכן ולעולם לא היו יודעים עליו ועל כוחו בפתרון חלומות, והזדמנות הפז שהייתה לו ליציאה לחופשי הייתה אובדת. לכאורה ניתן לראות בגילוי ההתעניינות מצדו של יוסף מעשה קטן שאינו ראוי להדגשה כלשהי, אולם, האמת היא שונה: מעשה זה היה מעשה מיוחד בהחלט, בהתחשב במצבו של יוסף באותו הזמן: זה עשר שנים בהם הוא חי בתנאים מחפירים, ללא כל סיכוי הגיוני לצאת לחופשי. היו ברשותו כל הסיבות והנסיבות שלכאורה יכולות היו להתיר לו לשקוע בתוך עצמו ובמצבו הקשה, מבלי להבחין בהבעת פניהם של הסובבים אותו. מעבר לזאת, האנשים שבשלומם הוא התעניין היו מחשובי מצרים – הם ודאי התייחסו אליו כאל אסיר נחות דרגה, ולא העניקו לו את הכבוד הראוי לו. ויוסף, למרות כל זאת – הביע דאגה כנה למבע פניהם המוטרד של הסריסים.

בכל אדם קיימת נטייה חזקה המושכת אותו לחיות את חייו כשהוא שקוע בתוך עצמו עד שאינו מבחין בצרכיהם של הסובבים אותו. אחת מאבני הדרך היסודיות הנדרשות מבן האדם על מנת להפוך ולהיות בעל חסד אמתי, היא היכולת להתגבר על השקיעה בתוך עצמו, ולהבחין במתרחש בעולם סביבו. לפעמים הוא אף נדרש לוותר על צרכיו האישיים למען אחרים. דוגמא מובהקת לכך ניתן למצוא בתחילת הפרשה. כאשר מתכוונים להשליך את תמר לכבשן האש, היא יכולה הייתה להציל את עצמה על ידי הצגת חפציו האישיים של יהודה הנמצאים ברשותה. אולם בעיניה היה חשוב הרבה יותר להציל את יהודה

מהבושה שהייתה נגרמת לו אם הייתה עושה כן, והיא עמדה ושתקה (בראשית לח כה). הגמרא לומדת ממעשה גדול זה של תמר שאדם חייב להקריב את חייו כדי שלא להלבין את פניו של אדם אחר. רבנו יונה וה"תוספות" אף פוסקים כך הלכה למעשה! ניתן ללמוד מכך שישנם מקרים בהם אנו מחויבים להקריב את עצמנו למען רגשותיו של הזולת.

גדולי ישראל היוו דוגמא חיה ליכולת להתעלם מצרכיהם האישיים ולהתמקד אך ורק בצרכי הזולת. בחור משיבתו של ר' משה פיינשטיין זצ"ל הסיע פעם את ר' משה לביתו מהשיבה. כאשר נכנס ר' משה לרכב, סגר הבחור בטעות את הדלת על אצבעו של הרב, ר' משה נשאר שקט לחלוטין, כמו לא ארע דבר. כאשר מלווהו המבולבל שאל אותו בתמיהה – מדוע לא צעק מתוך כאב, הוא ענה שלו היה עושה כן, הבחור היה חש בבושה איומה על כך שגרם לו כאב, ולכן שלט ר' משה על עצמו וישב בדממה. זהו סיפור ידוע, אולם הוא ראוי לעיון; ר' משה הוכיח במעשהו את היכולת להתעלם כליל מרגשותיו על מנת לחסוך כאב וצער מיהודי אחר.

לא רק בעתות מצוקה וכאב נדרשים אנו להבחין בצרכי הזולת. ר' אהרון קוטלר זצ"ל ובנו ר' שניאור זצ"ל הגיעו לר' איסר זלמן מלצר (חמיו של ר' אהרון) על מנת להיפרד ממנו בטרם עזבו את הארץ לחתונתו של ר' שניאור. ר' איסר זלמן עצר באמצע המדרגות היורדות מביתו ולא המשיך ללוותם. הם שאלוהו על כך והוא הסביר: "לאנשים רבים הגרים באזור זה היו נכדים שנהרגו על ידי הנאצים ימ"ש. כיצד יכול אני להסתובב ברחוב יד ביד עם נכדי, להראות בשער בת רבים את שמחתי הגדולה עמו, כאשר ישנם אנשים שלא זכו לכך?!"

מכוח אותם סיפורים מדהימים, המשקפים יכולת על-אנושית של חשיבה על הזולת, יכולים גם אנו להתעורר, ובהשראתם של גדולים אלה – להשתפר ולהתקדם. ישנן דוגמאות רבות מאוד של מקרים בהם אנו יכולים להתגבר על השקיעה בתוך עצמנו ולהיות ערים ומודעים יותר לצרכי הזולת. כאשר אנו פוסעים ברחוב, אנו נוטים להתעסק במחשבותינו האישיות, אולם בזמן זה כדאי לשים לב לסובב אותנו – זה יכול להיות אדם שסוּחב משא כבד שישמח מאוד אם נטה לו כתף לעזר.

ישנם אף מקרים רבים בהם אנו לא נתונים במצב מיוחד של שמחה או עצב ולמרות זאת אנו נוטים להתכנס כל אחד בד' אמותיו. לדוגמא, לאחר ה"הגבהה" בתפילת השחרית של שבת, האדם שהגביה את הספר התורה נשאר לשבת בכיסאו עם ספר התורה בחיקו אך ללא חומש לקריאת ההפטרה. אפשר להבין שכל אחד עסוק בזמן זה בתוך החומש שלו ועוקב אחר קריאת ההפטרה, אולם אם נגיש לו בזמן זה חומש, כך שיוכל גם הוא לעקב אחר קריאת ההפטרה, נוכיח בכך התחשבות והבחנה בצרכי הזולת.

בישיבת "תורה ודעת" היו מקרים בהם לא היו מספיק כסאות בחדר, והיה על הבחורים להביא כסאות מחדרים אחרים. ר' שרגא פייבל מנדלוביץ זצ"ל היה רגיל לומר שבחור

שהגיע ובידו רק כיסא אחד לעצמו, כנראה "מרחף" מעט, בעוד שבחור שהביא שניים, אחד לעצמו ואחד לחברו, נקרא בעל חסד.

ישנן דוגמאות אין ספור למעשים קטנים ביותר שבאים מתוך מחשבה על הזולת ובכוחם להאיר את חייהם של אנשים אחרים. אנו לומדים מיוסף הצדיק שלעולם לא נוכל לדעת מה יכולות להיות התוצאות של מעשה חסד אחד שאדם עושה עם הזולת. הסבא מסלבודקא זצ"ל מבהיר שגם איננו יכולים לשער עד כמה גדול הוא השכר שנקבל על כל מעשה קטן של חסד. הוא מתייחס בזאת למעשהו של יעקב כאשר הוא הסיר את האבן הגדולה מעל פי הבאר ואפשר בכך לרועים להשקות את צאנם. לא נראה לכאורה, שלמעשה קטן זה ישנה דרגה גבוהה מאוד אם לוקחים בחשבון את כל רבבות המצוות אותן קיים יעקב אבינו במשך חייו. אולם, האמת היא כי עם ישראל כולו נשען על זכות זו. כל שנה ושנה אנו מתפללים תפילה מיוחדת על הגשמים – "תפילת גשם". בתפילה זו אנו מזכירים חלק ממעשיהם הגדולים של האבות, כגון התמודדותו ועמידתו של יעקב אבינו במאבק עם המלאך. יחד עם זאת, אנו מזכירים את מעשה הסרת האבן מעל הבאר: "ייחד לב וגל אבן מפי באר מים... בעבורו אל תמנע מים" כל מעשה קטן ביותר של חסד, הנעשה מתוך טהרת הלב הינו בעל ערך ללא גבול ומידה. "יתן ה' ונזכה כולנו ללמוד מהאבות, ולהיות בעלי חסד אמתיים.

פתרון החלום (מ יב) (וקראת לשבת עונג)

התורה בפרשתנו מספרת לנו על יוסף הצדיק, שפתר את החלומות לשר המשקים ולשר האופים. לכל אחד פתרון אחר - אף שלכאורה החלום נראה דומה. (אצל שר המשקים נכנס זבוב לכוסו, ואצל שר האופים העוף מנקרת מעל דברי המאפה) ומה פתאום הבין יוסף כי שר המשקים יחיה, ואילו שר האופים ימות?

אלא, את ההסבר לשוני בזה מסביר המגיד מדובנא הסבר במשל עצום, משל לתמונה שהיה מצויר עליה אדם הנושא סל לחם על ראשו. באה ציפור והתחילה לנקר במקורה על "הלחם" שבסל. עברו שני אנשים והסתכלו בדבר. אמר אחד לחברו: הצייר של התמונה אמן גדול הוא: הציור טבעי כל כך שאין הציפור מבחינה וחושבת את הלחם שבסל ללחם אמתי. אמר לו חברו: האמת היא שהוא לא אמן גדול כל כך, כי רק את הלחם הוא הצליח לצייר בצורה כה מדהימה, שהרי אין הציפור מפחדת מפני האדם המצויר בה.

אף כך הוא הנמשל: כששמע יוסף את שר האופים מספר "והעוף אוכל אותם מן הסל מעל ראשי", הבין יוסף שאין לפניו אדם חי אלא צל של אדם...ולכן אמר לו "ובעוד שלושת ימים יישא פרעה את ראשך מעליך"...

”וַיֵּרָא שֵׁר הָאֹפִים כִּי טוֹב פְּתָר”... (מ,טז)

שאלו לרבי מאיר שלום מפוריסוב: מה ראה יוסף לפתור חלומו של שר המשקים לטובה ושל שר האופים לרעה?

השיב: סיפורו של שר המשקים הכיל רק מפעולות ה': גפן שעלתה כפורחת, אשכולות בשלים ונץ עולה. בעוד שחלומו של שר האופים התבסס רק על כוחי ועוצם ידי : סלים ומיני מאפה מעשה ידי אדם. חלום כזה איננו מבשר טובות...

”וְלֹא זָכַר שֵׁר הַמְּשָׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּח” (מ,כג)

אישה קשישה וערירית שעברה את השואה, נעזרה במשך שנים רבות באחת משכנותיה שהגיעה אליה מידי יום וסייעה לה בכל ענייניה. הקשישה במשך הזמן הלכה ונחלשה והכל הבינו שלא נותר לה הרבה זמן להגיע לעולם שכולו טוב. גם השכנה שבאה לעזור לה הרגישה בכך, ובאחד מן הימים לאחר שסיימה לעזור לזקנה אמרה לה: ”אני מבקשת שתזכרי אותי בצוואתך.”

המסר היה מובן וכאילו אמרה לאותה זקנה אני הרי עזרתי לך במשך תקופה ממושכת מן הראוי שתזכרי אותי. הקשישה לא הגיבה, לאחר זמן הלכה לעולמה. משפתחו את הצוואה ראו בחלקה הראשון שהיא אכן כותבת שדירתה הגדולה תועבר לידיה של שכנתה שכה עזרה לה, אך בנספח שהיה מצורף לצוואה, שנכתב אגב, באותו יום שבו בקשה השכנה לזכור אותה. נכתב שהדירה תועבר למישהו אחר. וזה משום שהוברר למפרע את כוונתה האמתית של השכנה, שכל כוונתה לעזור זה כדי לזכות בביתה של הקשישה וממילא לא מגיעה לה כלום! ”ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו...” מזכיר לנו משהו לא?!

”וְלֹא זָכַר שֵׁר הַמְּשָׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּח”

רש"י מבאר שמשום שתלה יוסף את ביטחונו בשר המשקים, נענש והיה במאסר שנתיים ימים.

המהר"ם מאמשינוב שאל: מדוע יש צורך בכפילות לשון: ולא זכר... וישכחהו..”

והוא תירץ: שמיד שביקש יוסף את עזרתו של שר המשקים, הבין כי עבר עבירה בכך שלא בטח בה' אלא שם מבטחו בבשר ודם, משום כך התפלל מיד לקב"ה כדי שישכח שר המשקים את בקשתו...

מסופר על ה"סבא מנוברדוק" שהיה ידוע בביטחונו בה': פעם אחת היה בבית בודד ביער ולמד תורה עד שנרו שהאיר לו כבה. ישב הסבא והצטער על ביטול התורה שנגרם לו. אך היה סמוך ובטוח כי ה' יזמין לו כל צרכו. מחשבות הביטחון בה', מלאו את ראשו, משום כך קם לפתע ופתח את הדלת... בו ברגע ניגש אליו אדם והגיש לו נר חדש ונעלם...

במשך עשרים וחמש שנה שמר הסבא על שארית הנר המופלא, כדי לעשות זכר לנס הנפלא, ולהראות לתלמידיו את תוצאות הביטחון המוחלט בה' עד שפרצה שריפה בביתו וכילתה גם את הנר המופלא...

דעו לכם אמר הסבא לתלמידיו לאחר השרפה, הנר נשרף, כדי ללמד אותנו שצריך האדם לבטוח בה' גם ללא הוכחות...

"ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו" (מ, כג) (מעשיהם של צדיקים)

"מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור עוד שתי שנים" (רש"י)

אל ר' משה חיים רוטנברג העשיר הגיע חסיד עני ובידו מכתב מהאדמו"ר רבי מנחם מנדל מקוצק. במכתב בקש האדמו"ר מרבי משה חיים לתרום לצרכי הוצאותיו של העני המתעתד להשיא את בתו למזל טוב. העניק לו רבי משה חיים רובל אחד ופטרו לשלום. נדהם העני ואמר "כלום ייתכן הדבר? הן הוצאות הדרך עלו יותר מרובל!" אך רבי משה חיים לא הוסיף אף פרוטה אחת. יצא העני מביתו בפחי נפש, ובלב שבור ונדכא התכוון לשוב לביתו.

עודנו בדרך והנה אץ בעקבותיו שליחו של רבי משה חיים "המתן! המתן!" קרא השליח והעניק לעני סכום נכבד סכום שיספיק לכל הוצאות החתונה. התפלא העני על המעשה והחליט לשוב על עקבותיו, אל ביתו של רבי משה חיים ולברר את העניין. "מדוע נהגת כך בתחילה", שאל את רבי משה חיים, "ומדוע שינית לבסוף את דעתך?" השיב רבי משה חיים "כשראיתך בא אלי ובידך מכתבו של האדמו"ר הבנתי כי אתה סמוך ובטוח כי הכסף כבר בכיסך. כה בטחת בי שאעניק לך כסף, עד כי שכחת שיש בורא עולם ורק בו צריך לבטוח! משום כך דחיתך לשעה קלה קיוויתי כי על ידי כך תזכור מיהו אדון עולם ובמי עליך לבטוח ואז ורק אז הענקתי לך מכספי.

וישב, מקץ, ויגש

מן הראוי להסמיק לכאן מה שמביא בספר ציוני תורה בשם אחד מהצדיקים, שביאר, שספר השל"ה הק' עה"ת מחוברים ג' הפרשיות וישב, מקץ, ויגש, לפרשה אחת שלימה, ומה הטעם? וביאר, עפ"י המסופר על הרה"ק בעל ה"ישמח משה" זי"ע, שנוהג היה שלא ללמוד מסכת בבא בתרא אלא אם כן יהיה לו זמן ללמוד מדף כ"ג עד קס"ה ברציפות! ומדוע? מפני שבדף כ"ג מסופר שהוציאו את רבי ירמיה מבית המדרש, ובדף קס"ג מסופר שהחזירו אותו. ולא רצה להפסיק כשרבי ירמיה בחוץ... כן הדבר גם כאן, בפרשת וישב התחיל מכירת יוסף ובפרשת ויגש כבר התוודע אל אחיו, ולא רצה השל"ה הק' להפסיק באמצע.

חידון פרשת וישב

הצג תשובות

1. מלבד הכתונת שיעקב הכין ליוסף, היכן עוד בתורה מדובר על הכנת כתונת? מי לבש כתונת פסים בנ"ך?
2. בפרשתנו האחים הוציאו את יוסף מהבור. מתי הוצא שוב יוסף מתוך בור?
3. איפה בפרשה זאת אנשים מתעסקים עם עז (שתי תשובות)?
4. היכן מוזכר בפרשתנו לחם? (2 תשובות)
5. באילו שני מקרים שונים בפרשה זו פושטים בגד מאותו אדם?
6. באיזה הקשר מישהו קורע את בגדו בפרשה זו? (2 תשובות) אילו אנשים נוספים קורעים את בגדיהם בחומש בראשית ומדוע?
7. לגבי מי אומרת התורה "וימאן" – לא הסכים לעשות משהו? (שתי תשובות). היכן אחד מהם מסרב שוב לעשות משהו, וגם אז התורה משתמשת במלה וימאן?
8. מי היה בפרשה זו ההיפך משמו בעיני א-לוקים? מי עוד היה ההיפך משמו בעיני השם בספר בראשית?
9. היכן מוזכר המספר 3 בפרשה זו? (4 תשובות)

תשובות לחידון פרשת וישב

הסתר תשובות

1. מלבד הכתונת שיעקב הכין ליוסף, היכן עוד בתורה מדובר על הכנת כתונת? מי לבש כתונת פסים בנ"ך?
כתונת היא אחד מפריטי הלבוש של הכהן (שמות כח ד). תמר, בתו של דוד המלך, לבשה כתונת פסים (שמואל ב' יג יט).
2. בפרשתנו האחים הוציאו את יוסף מהבור. מתי הוצא שוב יוסף מתוך בור?
כשיוסף נקרא לפרש את חלומו של פרעה הוציאו אותו מבור הכלא (בראשית מא יד).
3. איפה בפרשה זאת אנשים מתעסקים עם עז (שתי תשובות)?
האחים שחטו עז (שעיר) וטבלו בדמו את כותנתו של יוסף (בראשית לז לא). יהודה שלח לתמר גדי עזים בתור תשלום (בראשית לח כ).
4. היכן מוזכר בפרשתנו לחם? (2 תשובות)

אחרי שהאחים השליכו את יוסף לבור הם ישבו ואכלו לחם (בראשית לז כה). התורה מספרת שפוטיון מונה את יוסף על כל ביתו חוץ מאשר "הלחם אשר הוא אוכל" (בראשית לט ו, ורש"י מסביר ש"לחם" זו אשתו).

5. באילו שני מקרים שונים בפרשה זו פושטים בגד מאותו אדם?

האחים פושטים את הכתונת מיוסף (בראשית לז כג). אשת פוטיון מסירה את בגדו של יוסף כשהיא חושקת בו (בראשית לט יב).

6. באיזה הקשר מישהו קורע את בגדו בפרשה זו? (2 תשובות) אילו אנשים נוספים קורעים את בגדיהם בחומש בראשית ומדוע?

ראובן קורע את בגדיו כשהוא מגלה שיוסף כבר לא נמצא בתוך הבור (בראשית לז כט). יעקב קורע את שמלותיו כשהוא חושב שיוסף נהרג (בראשית לז לד). כל האחים קורעים את בגדיהם כשהגביע נמצא בשקו של בנימין (בראשית מד יג).

7. לגבי מי אומרת התורה "וימאן" – לא הסכים לעשות משהו? (שתי תשובות). היכן אחד מהם מסרב שוב לעשות משהו, וגם אז התורה משתמשת במלה וימאן?

יעקב ממאן להתנחם על "מותו" של יוסף (בראשית לז לה). יוסף מסרב להיענות לאשת פוטיון (בראשית לט ח). יעקב מסרב לבקשתו של יוסף לשנות את אופן הנחת ידיו על אפרים ומנשה כשהוא בירך אותם (בראשית מח, ט).

8. מי היה בפרשה זו ההיפך משמו בעיני א-לוקים? מי עוד היה ההיפך משמו בעיני השם בספר בראשית?

ער, בנו של יהודה, מתואר כ"רע בעיני ה'" (בראשית לח ז). וגם נח מצא חן בעיני ה' (בראשית ו ח).

9. היכן מוזכר המספר 3 בפרשה זו? (4 תשובות)

לאחר שלושה חודשים מתגלה שתמר הרה (בראשית לח כד). בגפן שבחלומו של שר המשקים יש שלושה שריגים (ענפים), ובחלומו של שר האופים יש שלושה סלים, ולפי פתרון יוסף הם רומזים על שלושה ימים (בראשית מ י-יט). שלושה ימים עוברים מחלומם עד שפרעה משיב לכנו את שר המשקים ומוציא להורג את שר האופים (בראשית מ כ).

חידון א' ב' לפרשת וישב

פרשת וישב

- א. איזה דבר אסור, אמר יוסף ליעקב, שאחיו אוכלים*?
- ב. איך מכונה הבן האחרון שנולד*?
- ג. מי ה'איש' שפגש יוסף בדרכו לשכם, אל אחיו*?

- ד. לשון הרע ושם רע נקרא?
ה. צמד מילים הנרדפות למעוברת?*
- ו. מאילו מילים אנו למדים שיעקב האמין לחלומותיו של יוסף וציפה שיתקיימו?*
- ז. מבניו של יהודה?
ח. איזה סוג נבואה היה ליוסף?
ט. מילה שחוזרת פעמיים – מתוך צער?
י. בחלומו של יוסף, מי נמשל לשמש?
כ. באיזה ארץ גר יצחק?
ל. שורש של עשב וריחו טוב?*
- מ. כלים ובגדים יקרים נקראים? 'כלי _____'*
- נ. איזה כינוי ניתן ליוסף בשנותיו הצעירות?*
- ס. לאילו אנשי מקצוע נמכר יוסף בפעם השנייה?*
- ע. היכן משפחת יעקב התגוררו בפרשה שלנו?
פ. שר הטבחים של פרעה?
צ. שרף שנוטף מעצי הקטף, נקרא?*
- ק. מה עשתה אלומתו של יוסף?
ר. בחלומו של יוסף, מי נמשל לירח?
ש. מה יוסף הביא על עצמו בעקבות החלומות?*
- ת. איש אבוד, שאיבד את הדרך, נקרא?

תשובות לחידון א' ב' פרשת וישב

- 1 אבר מן החי
2 בן זקונים
3 גבריאל
4 דבה
5 הרה לזנונים
6 ואביו שמר את
7 זרח הדבר
8 ח חלום
9 ט טרף
10 י יעקב

- 11 כ כנען .
- 12 ל לט .
- 13 מ מלת .
- 14 נ נער .
- 15 ס סחרים .
- 16 ע עמק חברון .
- 17 פ פוטיפר .
- 18 צ צרי .
- 19 ק קמה .
- 21 ר רחל .
- 21 ש שנאה .
- 22 ת תעה .